

725.94
А 86
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИИ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА — ҚУРИЛИШ
ИНСТИТУТИ

АРХИТЕКТУРА ФАКУЛЬТЕТИ

«АРХИТЕКТУРА ТАРИХИ ВА НАЗАРИЯСИ»
КАФЕДРАСИ

Аскарова Д. А., Мирюсупова М. А.

«КИЧИК МЕЪМОРИЙ ШАКЛЛАР»

Ўқув қўлланмаси

ТОШКЕНТ — 2005

Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта Махсус Таълим Вазирлиги

Тошкент Архитектура Қурилиш Институти

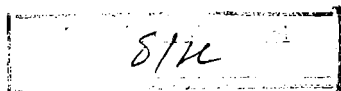
Архитектура факультети

«Архитектура тарихи ва назарияси» кафедраси

Аскарова Д.А., Мирюсупова М.А.

**«Кичик меъморий шакллар»
ўқув қўлланмаси**

Тошкент-2005 йил

Муаллифлар: доц. **АСҚАРОВА Д.А.**

катта ўқитувчи **МИРЮСУПОВА М.Х.**

«Меъморий лойиҳалаш асослари» курси «Кичик меъморий шакллар». Ўқув қўланма. ТАҚИ, Тошкент, 2004 й.

Мазкур ўқув қўланма «Архитектура» таълим йўналиши бўйича «Меъморий лойиҳалаш асослари» фанидан бакалаврлик ма-
лакасини оловчиларга мўлжалланган.

«Архитектура тарихи ва назарияси» кафедраси. Ўқув қўланма. Тошкент Архитектура-қурилиш институтининг илмий-услубий кенгашида маъқуллашган. Илмий кенгаш қарорига муво-
фиқ chop этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазир-
лиги турдош олий ўқув юртлари учун ўқув қўланма сифатида тав-
сия этади.

Тақризчилар: архитектура фанлари доктори **НОЗИЛОВ Д.А.**

катта ўқитувчи **АБДУЛЛАЕВА Н.Д.**

Аннотация

Ушбу ўқув қўлланма архитектура йўналишида таълим олаётган талабаларга мўлжалланган бўлиб, меъморий лойиҳалаш асослари бўлимига кирувчи «Кичик меъморий шакллар» курс лойиҳаси учун мўлжалланган. Ўқув қўлланма «Кичик меъморий шакллар» курс лойиҳасининг бажарилиш талаблари, шартлари ҳақида тўлиқ маълумот беради.

Талабаларга етказишга мўлжалланган ушбу материаллар уч семестр давомида ўқитилади. «Кичик меъморий шакллар» учинчи семестр давомида бажарилади. У икки топшириқдан иборат. Ҳар бир топшириқ сўнгида мавзунини мустақкамлаш учун саволлар, таянч сўзлар рўйхати берилган.

Данное учебное пособие предназначена студентам обучающимся по архитектурному направлению, предназначена для курсового проекта «Малые архитектурные формы», входящий в отдел основы архитектурного проектирования. В этом учебном пособии описывается полное сведение о требованиях и условиях выполнения курсового проекта «Малые архитектурные формы».

Материалы предназначены для обучения в течении трех семестров. «Малые архитектурные формы» делаются в течении третьего семестра. Он состоит из двух заданий. В конце каждой темы существуют вопросы для укрепления темы и список опросных слов.

Given teaching aid is intended for students at the architectural trend, intended to the course project "Small architectural shapes" belonging to the section of basis of architectural projection. Teaching aid describes entire information about requirements and conditions of doing course project "Small architectural shapes".

Materials intended for students are taught during three semesters. "Small architectural shapes" are made during the third semester. It consists of two tasks. There are some questions for strengthening the theme and the list of terms at the end of each theme.

Мундарижа

КИРИШ	5
Кичик меъморий шакллар ва уларнинг яратилишида қурилиш материалларининг аҳамияти	6
Талабанинг илк ижодий лойиҳаси	14
Ипсон ва фазовий муҳит	16
Кичик меъморий шакллар	18
Қурилиш ашёлари ва конструкциялари	19
1-ТОПШИРИҚ	23
«Функцияси жуда ҳам содда ички маконсиз кичик меъморий шакллар»ни лойиҳалаш	23
Дам олиш жойи	24
Шийпон (дам олиш жойи)	26
Хоналар мажмуаси ва майдони	26
Булоқ ва ҳовуз атрофида дам олиш жойи (сўри билан шийпон)	26
Дам олиш жойининг ўлчами, майдони ва мажмуаси	27
Кичик кўприклар ва чархпалаклар	27
Болалар ўйин майдончалари	28
БАЖАРИЛГАН ЛОЙИҲАЛАР ТАҲЛИЛИ	30
Болалар ўйин майдончаси	30
Дам олиш жойи	49
Дам олиш жойи	55
Дам олиш жойи	56
Фаввора	60
2-ТОПШИРИҚ	64
«Ички маконга эга аниқ конструктивли ва мураккаб функцияга эга кичик меъморий шакллар»ни лойиҳалаш	64
Дўкончалар (расталар)	67
Хоналар мажмуаси ва майдони	68
Музқаймоқ ва салқин ичимликлар қаҳвахонаси	69
Қурилиш ашёлари ва конструкциялари	69
Хоналар мажмуаси ва майдони	69
Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва бажариш услуби	70
Лойиҳанинг асосий ўлчамлари ва белгилари	70
Дала ҳовли	71
Қурилиш ашёлари ва конструкциялари	71
Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва унинг бўйиш услуби	72
Лойиҳанинг асосий ўлчамлари ва белгилари	72
Озичликка мўлжалланган кичик чойхона	72
Қурилиш ашёлари ва конструкцияси	73
Хоналар мажмуаси ва майдони	73
Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва бажариш услуби	73
Лойиҳанинг асосий ўлчамлари ва белгилари	74
Овчилар ва балиқчилар уйи	74
Қурилиш ашёлари ва конструкциялари	75
БАЖАРИЛГАН ЛОЙИҲАЛАР ТАҲЛИЛИ	76
Музқаймоқ қаҳвахонаси	77
Дала ҳовли	80
Овчилар уйи	85
ХУЛОСА	91
ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР	94

КИРИШ

Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.А.Каримов Олий мажлисининг тўққизинчи сессиясида кадрлар тайёрлаш Миллий дастури ва бутун таълим тизимини ислохоти ҳақида — ҳаёти-мизни ҳал этувчи муҳим масалалар қаторида таълим-тарбия тизимини тубдан ўзгартириш, уни янги замон талаби даражасига, кўтариш, баркамол авлодимиз келажагига дахлдор қонун лойиҳалари ҳам бор — деган эди. Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастури инсон омилига жуда катта маъно, буюк маъно беради, мақсад ва вазифалар стратегиясидан тортиб то таълим — тарбия жараёнининг ҳамма қирралари оид аниқ. Дастурлар мажмуасига ҳар бири негизида инсон асосий омил ҳисобланади.

Кадрлар тайёрлаш тизимида шахс бош субъект сифатида кўрилади, бу бир вақтнинг ўзида таълимий хизматларни ҳам истеъмолчиси; ҳам яратувчиси деб қаралади. Жамият ва давлат, ишлаб чиқариш, фан ва узлуксиз таълим баркамол ижодкор шахснинг шаклланишида кафолат ҳисобланади. Президент И.А.Каримов миллий дастури тўғрисидаги ўз нутқида фақатгина чинакам маърифатли одам инсон қадрини миллат қадриятларини, бир сўз билан айтганда, ўзлигининг англаш, эркин ва озод жамиятда яшаш, мустақил давлатимизнинг жаҳон ҳамжамиятида ўзига муносиб обрўли ўрин эгаллаши учун фидойилик билан курашиши мумкин деб таъкидлаган эди.

Ҳар томонлама етук рақобатбардош кадрларнинг янги авлоди истиқболга монанд вазифалар қўйиш ва уларни ечишга қодир, юқори савияли фикрлаш маданиятига эга, сийсий ижтимоий ва илмий техникавий ахборотлар дунёсида мустақил ўз йўлини танлай оладиган бўлиши керак.

Кичик меъморий шакллар ва уларнинг яратилишида қурилиш материалларининг аҳамияти

Меъморий лойиҳалаш асосларини ўқитиш жараёни энг содда, кичик темалардан бошланади, кейинчалик улар биров функционал тузилиши, ўлчовларининг катталаниши, лойиҳаланаётган иншоотнинг конструктив асоси мураккабланиб боради. Талаба лойиҳа ҳақида тупунчага эга бўлиб, керакли кўникмаларни олгандан сўнг, қурилиш амалиётига, меъморий лойиҳалашнинг ҳақиқий жараёнига яқинлашади.

Талаба олдида меъморий лойиҳалашнинг бошланғич босқичида талаба олдида унча катта бўлмаган иншоотни лойиҳалаш вазифаси қўйилади. Унча мураккаб бўлмаган функцияли ва конструкцияли бош планда эркин жойлашган бўлиши керак. Ундан ташқари талаба олдида қуйидаги вазифа қўйилади. Лойиҳаланаётган иншоотни бир вақтнинг ўзида амалий, бадиий жиҳатларини қамраб олиш керак бўлади. Унга мураккаб бўлмаган иншоотларни лойиҳалашга қуйидаги мавзулар киради. Одатда архитекторлар уларни «Кичик меъморий шакллар» деб аташади. Унга мураккаб бўлмаган иншоотлар деб шийпонлар, очиқ павильонлар, дам олиш жойи, киоскалар, фавворалар, болалар майдончалари, декоратив деворлар, кўприклар, паркка кириш жойи, бекат, чойхона, музқаймоқ қаҳвахонаси, дала ховли, балиқчилар уйи, овчилар уйи, гул дўкони, сувенирлар сотиш павильони, автостанция.

Парк, сквер, хиёбонларни безашда кичик меъморий шакллар алоҳида аҳамиятли ўрин тутати.

Сувенирлар сотиш учун мўлжалланган дўконча, кафе, чойхона, автостанция кўчаларни майдонларни безаш учун хизмат қилади. Сквер, хиёбон, анҳорбўйи, аллея, кўча каби элементлар ташқи

муҳитни боғловчиси ҳисобланади. Бу ерда архитектор такрорла-
нишга йўл қўймаслиги керак. Шаҳар қурилишидаги бир хилли-
ликдан қочиб керак.

Кичик меъморий шакллар, уларни бадий жиҳатлари ҳар доим
ҳам керакли даражага жавоб бера олмайди. Бир хил вақтда уларни
жойлашиши поўрин, бегона характерга эга бўлади, йўловчи ва
транспортга ҳалақит беради. Майдон ва тратуарларни тўсиб қўяди.
Кичик меъморий шакллар архитектураси умумий кўриниши енгил
ва умумий шаҳар қурилишини бузиб кўрсатиши керак эмас.

Парк, сквер, хиёбонларни, майдонларни ташкил этишда асо-
сий элемент деб декоратив хайкалтарошлик ҳисобланади. Мону-
ментал хайкалтарошликдан ўзининг размерлари билан ва эркин
инфодаланиши, шаклларнинг пластикаси унга катта бўлмаган ма-
конга хизмат қилади. Декоратив хайкалтарошлик бир неча турга
бўлинади: айлана, рельефли барельефли.

Кичик шаклларда аҳамиятли ўрин эгаллаган шакллар очик
шийшон, уларни композициясининг пландаги соддалиги, ҳажми,
табиат атрофидаги очиклилик хусусиятлари катта роль ўйнайди.

Уларни баланд сохил бўйича, анхор, ариқ, хиёбонларнинг ту-
гаган жойларига жойлаштириш мумкин.

Парк иншоотлари группасига асосан енгил панжарали,
кўкатлар билан қопланган иншоотлар перголалар ёки триляжлар,
улар ёғочли, темирли, темирбетонли бўлиши мумкин. Парк архи-
тектурасида ўсимлик билан қопланган енгил каркас иншоотлар,
асоси оғир деворни ушлаб турувчи табиий тошлардан терилган
бўлади.

Дам олиш жойи. Атроф муҳитга мос келмоғи лозим. Бу ерда
турли-туман фаввораларни ишлатиш мумкин, ўриндиқлар, декора-

тив деворлар, панжаралар, фонарлар, витражлар, тепаликлар, хайкаллар, каскадлар ва х.э. бўлиши мумкин. Кейинги кичик меъморий шаклларга соябон, соябонли павилон. Улар паркда лойиҳаланган бўлиши мумкин, болалар ўйин майдончаларида, турар жой микрорайонлари олдидаги майдончаларида, хайвонот боғларида, шаҳар паркларида, скверларда ва х.э. жойларда қурилиши мўлжалланган.

Павилон майдондаги асосий меъморий планировкали элемент ҳисобланади. Ёзги павилон гул, китоб, сувенир, салқин ичимликлар, ширинликлар сотувига мослаштирилган бўлиши мумкин. Бу ерда меъморнинг асосий вазифаси планнинг функционал ечими ва фасаднинг атроф муҳит билан бирлигини ташкил этишдан иборат бўлади. Павилоннинг умумий композициясига ва бутун майдонига парк архитектурасига қўшимча элементлар киритиш мумкин, уларга тўсиқлар, хайкаллар, триляж, панжаралар, деворни ушлаб турувчи троговичлар киради. Ундан ташқари бу павилонлар махсус кўргазмаларни ўтказиш учун ҳам хизмат қилиши мумкин.

Ушбу вазифаларни счиш учун ҳар томонлама яхши кўриниш касб этиши керак. У текис майдонда, унча катта бўлмаган рельефда, анхор бўйида, сохилда, ариқ, ирмоқда унга тегишли майдон билан боғланган бўлиши керак. Парк бўлаги, сквер, хиёбон, болалар майдончалари (ушбу нарсалар хайвонот боғида ҳам бўлиши мумкин).

Болалар майдонлари бош планининг композицион ечимини ҳал қилишда бассейнлар, сирпанчиклар, ўриндиқлар, кўприклар, триляжлар, кулдонлар, қум майдончалари, вазалар ва бошқа кичик меъморий шакллар берилган вазифа мавзулари соябон, павилон ва бошқа план майдони билан мос келмоғи керак.

Шаҳарсозлик вазифалари ҳисобига, янги меъморий-режавий шаҳар структурасида биполарни фазовий муҳитда анча эркин жойлашishi, улардаги яшил майдонларнинг ташкил этилиши ва жамоат савдо марказлари, йўловчилар ҳаракати учун алоҳида зоналар ташкил этилиши, декоратив хайкалтарошлик композицияларининг жойлашishi янги усуллар келиб чиқишига олиб келади. Киоскалар, музқаймоқ қаҳвахоналари, чойхона, гул сотишга мўлжалланган павилонлар, керамик сувенирлар, халқ амалий санъат асарлари сотувига мўлжалланган бўлиши мумкин. Савдо киоскалари ёки дўкончалари олатда турар жой микрорайонлари, лойиҳа қурилишлари, жамоат савдо ва бошқа марказлари, шаҳарнинг бутун умумий маданий-маиший тизими ушбу аҳоли яшаш пункти билан боғланиши керак.

Савдо киоскалари, павилонлар, траутарларда телефон автоматлар, оёқ кийим тозалани, тузатиш киоскалари, бостирмалар, ундан ташқари газета учун стендлар, эълонлар, кўча фонарлари ва фавворалари жойлаштирилиши мумкин. Юқорида айтиб ўтилган элементлар ташқи ободонлаштириш, замонавий шаҳар учун мутлақо керакли ҳисобланади. Шаҳар ташқи ободонлаштирилиш умумий тизимида ўз ўрнини топиши керак.

Ўзбекистоннинг иссиқ иқлими музқаймоқ қаҳвахонасини жуда кўплаб сквер, хиёбон, шаҳар, район марказларида, мактаб, боғча, ҳайвонот боғларида, театр олди майдонларида кўплаб қуриш лозимлигини талаб этади.

Чойхона - бу жуда кўплаб учрайдиган кичик меъморий шакл. У ҳар бир маҳаллада қурилади, хиёбонларда, скверларда, паркларда, шаҳар майдонларида, бозорларда, ярмаркаларда кўплаб учрайди. Чойхона ўзининг функционал-табиий жиҳатлари билан жуда бой.

Сувенирлар, павилонлар, гул дўкони, керамика, ўйинчоқлар сотувига мўлжалланган дўкончалар архитектураси функциясига мос келмоғи лозим. Улар меҳмонхоналар, йўловчилар ўтиш жойлари, хиёбонларга, скверларга, аэропортларга, вокзалларга, бозорларга кўплаб қурилади.

Ободонлаштириш элементларига шундай кичик меъморий шакллар, шаҳарлараро автостанция ҳам киради.

Автостанция атроф муҳит архитектураси билан боғланиши, мос келиши керак. Автостанцияни лойиҳалаётганда пассажирларга қулайлик яратиш мақсадида ёзги салқин шийпон бўлиши мақсадга мувофиқ бўлади. Қишда эса қишки ёпиқ кутиш хонаси, туалет, буфет, буюмларни сақлаш хоналари бўлиши керак.

Шаҳардан ташқари архитектура иншоотларига қуйидагилар киради:

Овчилар уйи, балиқчилар уйи, дала ховли. Ушбу кичик шакллар Ўзбекистоннинг боғли, рельефли ўрмон ҳудудларида дарё соҳили, ховуз, кўл бўйларида жойлашиши мумкин. Бу ерда талаба олдида катта имкониятлар очилади. Дала ховли икки сатҳли рельефга эга бўлиши мумкин. Бош планни ҳал қилаётганда машина турадиган жой, сувга тушиш жойи каби муҳитларни инobatга олиш лозим.

Юқорида кўрсатилган кичик шаклларнинг координацияси архитектурасининг жойлашиши, янги элементларнинг шаҳар ва шаҳар олди, ташқи кўринишида катта аҳамият касб этади. Яна аҳамиятли нарсa у ёки бу қурилишни қайси қурилиш материалдан иборат бўлишидир.

Қуйидаги қурилиш материаллари гилт, бетон, керамкa, табиий тош, каби материалларсиз келажак архитектурасини кўз олди-

га келтириш мумкин эмас. Шаҳарларнинг архитектурасида бой меъморий меросни яратишда кенга фойдаланилган.

Замонавий қурилиш катта ҳажмларни, қурилиш материаллари, асосан темирбетонни талаб қилади. Сўзсиз темирбетон солиштирилганда арзон, ишлаб чиқаришда технологияси қулай, пластикасида уларга хоҳлаганча фактура, ишлов бериш мумкин. Бетон юқори декоратив жиҳатлари билан ажралмайди, унинг арзонлиги, тайёрланишининг соддалиги билан кенг миқёсда қўллаш Индустрия учун керакли, ажойиб, арзон темирбетон, бугунги қурилиш амалиётида майда гиштни сиқиб чиқара олмайди. Гишт «Хомий ва химоячи» бўлиб архитектурани унинг ўзи бошқаради.

Темирбетон ишлаб чиқариш заводлари ривожланмаса, гиштсиз ёрқин турли қурилишларни яратиш қийин бўлар эди.

Темирбетон совуқ геометрик шаклни ташкил этиб, бутун архитектурада давлатлараро усулни намойиш этади. Гишт эса-маҳаллий материал, у хамиша маҳаллий бўлиб қолади. У жой ва амаҳаллий анъаналар билан боғлиқ, шунинг учун Ўзбекистон Ўрта Осиёдаги бошқа давлатлар архитектураси алоҳида ажралиб туради.

Замонавий қурилишларда гиштдан типик биноларни яратиш мақсадга мувофиқдир. Алоҳида лойиҳа бўйича бажарилган биноларни қуришга қулай материал ҳисобланади. Келажак архитектура-сини гиштсиз тасаввур этиш қийин. Қадимги маданиятини бой та-рихсиз тасаввурлаш қийин. Унинг умри узоқлигини гипирмаса ҳам бўлади. Бунинг учун Хива, Самарқанд, Бухорони эслаш кифоядир.

Қадимги анъанавий қурилишларда фойдаланилувчи, ер шарининг кўпгина жойларида қўлланиладиган қурилиш материалларидан бири бу табиий тош ҳисобланади. У эса меъморлик стилнинг шаклланиши ва ривожланишига ўз таъсирини ўтказди. Уларга

ёрқин мисол бўлиб қадимги Миср, қадимги Греция киради. Тошнинг гўзаллиги, узоқ умрлилиги, ранглар жилосининг рангбаранглилиги, расмларининг бойлиги ҳақиқий меъморлик иншоотларининг шох асарларини яратишга имкон беради. Ушбу материалнинг умри боқийлиги меъморлик шох асарларининг бизнинг давримизга эгиб келичилигини таъминлади. Жаҳон амалиёти шуни кўрсатадики, табиий тош қурилишда турли тумандир. Ҳозирги вақтда у кичик меъморий шаклларда, ободонлаштиришда, пардозлаш ишларида, хиёбон, боғларни безатишда, кўприклар, назик декоратив ўймакорликда қўлланилади. Табиий тош парклар, боғлар, дам олиш жойлари, майдонларни безашда тенги йўқ материал ҳисобланади. Бу ерда тош ишлов берилган ҳолда ишлатилишмайди. Табиий тош бўлаклари, майда тош, кичик меъморий шаклларни яратишга хизмат қилади. Бу табиий тепалик бўлиши мумкин, унда мармар хайкал ўрнатилган бўлиши мумкин. Ўйиб ўрнатилган топ, фаввора бўлиши мумкин. Монументал иншоотларда тошнинг ўрнини ҳеч нарса боса олмайди. Декоратив деворлар, чиройли металл панжаралар билан биргаликда тош устун, ўйма капителлар ҳар бир парк бурчагини безатиши мумкин. Тош нафақат қадимги Грецияда қўлланилган, балки бетакрор Грузия меъморлик ансамбларида, Прибалтикада, анъанавий Япон боғларини ташкил этишда, паркларда, хайвонот боғларида ва ҳ.з. да ҳам қўлланилган.

Меъморчиликда бетон, гипс, табиий тошдан ташқари керамика жуда катта ўрин эгаллайди. Керамика қадимги табиий материал бўлган лойни пишириш ҳисобига эришилади.

Лой қадим-қадим замонлардан бери ота-боболаримиздан қолган бўлиб, девор ва ҳимоя вазифасини ўтаган. Ундан овқат пишириш, уни сақлаш учун, ўйинчоқ, тақинчоқ, амулет ва бошқа

нарсалар ясалган. Лой инсон қўлида ҳақиқий санъат асарига айланган.

Жаҳон халқлари ижодини грек вазаси, хитой чинписи, рус идишлари, ўзбек керамик идишларисиз тассавур этиш қийин.

Пишиқлиги, умри боқийлиги, оловга чидамлилиги, сув ўтказмаслиги ва ниҳоят лой материалининг осон олиниши билан кенг тарқалган қурилиш материали ҳисобланади.

«Самарқанд марвариди» - Шохи-Зида ансамбли XII-аср нақшли ўйма терракотанинг қўлланилишига ёрқин мисол бўла олади.

XIV асрдан бошлаб майолика ва мозаика қўлланила бошлайди. Темурийлар мақбараси Гўри Амир, Бибихоним мачит мақбараси, Улуғбек мадрасаси, Шердор, Тилла қори мадрасалари эпитафик ёзув ва ўйма нақшлар билан қопланган. Бухоро, Хива, Қўқон ва Ўзбекистоннинг бошқа шаҳарлари ўзининг керамикаси билан ажралиб туради. Рим, Ирусалим, Ироқ, Сурия, Азорбайжон, Афғонистон архитектурасида керамикадан кенг фойдаланилганлигига гувоҳлик беради. Бу материал юқорида кўрсатилган давлатлар учун кенг тарқалган қурилиш материали ҳисобланади.

Бетон, гишт, керамика, табиий тош билан бир вақтнинг ўзида ёғоч конструкцияси ҳам қўлланилади. Ёғоч ўзига хос иссиқ фактурали, турли текстураси билан кишига ёқимли таъсир ўтказди. Деворга ёғоч қоплама қилиш, пол, устун, ёғоч ўриндиқ, ёғочли хайкаллар, ёғочли панжаралар, ёғочли зиналар, кўприклар, сувга тушиш жойи қурилишларида ёғочдан фойдаланиш архитекторларга чегарасиз имкониятлар яратади.

Керамика, табиий тош, гишт ва ёғоч кенг тарқалган, арзон қурилиш материали ҳисобланиб, улардан айниқса кичик меъморий шаклларни яратишда кенг фойдаланилади.

Талабанинг илк ижодий лойиҳаси

Лойиҳалаш мураккаб жараён бўлиб бу жараён онсонлик билан кечмайди. Ҳар қандай иншоотни хоҳ у кичик бир дам оладиган жой бўлсин, хоҳ у бир кичик дўкон бўлсин, хоҳ у турар жой биноси, кинотеатр, театр, завод, фабрика ва ҳоказо бўлсин, қўполроқ қилиб айтганда уни ўйлаб топиш керак бўлади.

Меъморий иншоотга қўйиладиган ҳамма талабаларга жавоб бериш ва уларни бир жойга тўплаб кўз олдига келтириши учун талаба (меъмор) меъморий композиция фанини яхши ўзлаштиришган бўлиши керак.

Меъморий композиция - латинчада “compositio” – бирлаштириш, тузиш, боғланишдир. Маълум бир қонунга ва инсон туйғусига асосланган ҳолда иншоотни ички ва ташқи элементларини бирлаштирувчи, яъни бир-бирлари билан келиштирилган, мослаштирилган ҳолда бир бутун асар ҳолатига келтиришни айтади. Шундай қилиб композиция деганда, агар асарининг қурилмаси ва охир оқибат инсон ақл идроки, истисдоди, иқтидори, меҳнати, илмининг ҳосиласидир.

Шунинг учун ҳам бу жараён меъморларнинг, лойиҳасозларнинг касбий тажрибаларига, илмий ёндошувларига асосланган ҳолда меъморий мактаб ва олий ўқув муассасаларида 4 босқичда бажарилади. Булар:

1. Фоя ўйлаб топиш (бўлажак иншоот учун).
2. Эскиз. Фояни қоғозда қоралама акс этдириш.

3. Клаузура бажариш. Ана шу эскизни бироз ривожлантириб асосий ўлчамларини қўйиб эркин ҳолда (ўқитувчининг аралашувисиз), текширув (контрол) иши сифатида бир лист ватманга эркин графикада чизилади.

4. Эскиз ва клаузурага асосланган ва улардаги ҳато ва камчиликларни ҳисобига олган ҳолда оққа қаламда чизилади ва ўқитувчининг кўригидан ўтгандан сўнг у билан маслаҳатлашиб ё чизиқлик графикала ёки тонал (тусли) ёки рангли графикада тугатилади.

Лойиҳалаш масканларида, лойиҳалаш устахоналарида бу жараён бошқачароқ тарзда қуйида келтирилган босқичларда кечади.

а) Гоя-эскиз бажариш; буюртмачи берган жойга, унинг атрофини ҳисобга олган ҳолда, ундан ташқари унинг молиявий аҳволи ва унда бор қурилиш молларини ҳисобига олган ҳолда гоя-эскиз қилинади ва албатта буюртмачининг хоҳиш-истагини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

б) Техник лойиҳа билан буюртмачи, лойиҳага рухсат берувчи масъул ташкилотлар ва шахслар кўриб танишишлари керак. Кейинги босқич осон кечиши учун аввалги босқич, яъни, техник лойиҳа яхши меъморий графика танланиб чизиб тугалланиши керак.

в) Ишчи чизма техник лойиҳага асосланган ҳолда, инженер-конструкторлар билан яқин ҳамкорлик ҳамда оралиқ муҳандислар билан биргаликда (геолог, электрик, водопровод, канализация муҳтаҳассислари, технолог ва бошқалар) чизмалар мажмуаси (альбом) қилиб экспертизадан ўтқазиб буюртмачига топширилади.

Учала босқич ҳам лойиҳанинг тушунтириш хати билан бирга топширилади.

Энди буюртмачи ва пудратчи ўзаро муносабати хусусида. Буюртмачи - маълум бир иншоотнинг лойиҳасини меъморга буюртма берувчи ва унинг ҳаққини тўла-тўқис тўловчи жисмоний ёки юридик шахс бўлиши мумкин. Пудратчи - ўз навбатида буюртмачи томонидан берилган буюртма асосида иншоотнинг тўла-тўқис

лойиҳасини экспертизадан ўтказиб буюртмачига топширувчи (жисмоний ёки юридик шахсдир) меъмордир.

Буюртмачи-пудратчи орасидаги жараён (муомала) қандай кечини ҳақида қисқача изоҳ. Буюртмачи хоҳ у, хоҳ бу иншоотнинг лойиҳасига буюртма беришдан олдин ўзининг шартлари билан пудратчини таништиради. Бу шартлар қуйидагича бўлиши мумкин.

1) Бўлажак иншоотнинг аниқ-конкрет жойи кўрсатилади. Унинг атрофидаги иморат ва иншоотларини ҳисобга олинишини айтади. Яъни иншоот қуриладиган жойдаги атроф муҳитни ҳисобга олган ҳолда ва атрофдаги бино ва иншоотларнинг архитектурасини, композициясини ҳисобга олиб лойиҳалаш керак бўлади.

2) Ўзининг имконияти даражасидаги қурилиш ашёларини ҳисобга олинишини айтади.

3) Ўзининг молиявий аҳволини ҳам айтиб ўтади.

4) Иншоотнинг лойиҳаси яратилаётганда, буюртмачи иншоотда яратиладиган қулайликларни албатта унинг истак-хоҳишини ҳисобга олган ҳолда қилиш кераклигини айтади.

Пудратчи ҳам ўз навбатида талаб қилинган лойиҳани буюртмачи талаб қилган шартларга биноан қилиб топширади ва шартномада келишилганидек иш ҳаққини ўз вақтида олишини талаб қилиб олади.

Инсон ва фазовий муҳит

Инсон ниманики ясаса, қилса, ишлаб чиқарса - у ўзининг таънасининг ёки тавдасининг ўлчамларига, мутоносиблигига мослаштиради. Чунки инсон ўздан бошқа нарсани билган эмас, билса ҳам шу билган нарсасини ўзига солиштириш орқали унинг

ўлчамларини хис қила билган. Ундан ташқари инсон албатта нима-ниқи қилса у ўзининг шароитини яхшилаш, қулайлик яратиш, меҳнатини онсонлаштириш учун ҳаракат қилган.

Инсон танасининг мутаносиблиги билган рассом ва меъморлар қадимги Мисрдаёқ қизиқишни бошлаганлар. Буюк меъмор-уста Ле Корбюзье бизнинг давримизда мутаносиблик тизимини ишлаб чиқди. Яъни, бу тизим олтин кесма (золотое сечение) принцига асосланган. Ле Корбюзье «Модулор» деб номланган бу тизимдан у иморатларни лойиҳалашда фойдаланган.

Демак II-курсда талаба илк бор мустақил лойиҳалашга қадам қўяр экан у албатта юқорида айтилган тизимдан фойдалана билиши керак.

Инсон иншоотнинг, хонанинг ўлчамларига, шаклига таъсири ва шундан келиб чиққан қонун-қоидалардан айримларини мисол тариқасида келтирамиз.

Инсоннинг гавдаси, аъзолари тузилиши ва ўлчамларидан келиб чиқадиغان иншоотларнинг баъзи унсурлари ўлчамларига эътибор берайлик. Агар зинанинг эни 30 см, баландлиги 15 см олинса одам зинадан чиқиб-тушиши онсон бўлади. Эшикнинг эни 60 см дан, бўйи 200 см дан кам олинмайди. Курсининг (стулнинг) ўтириладиган сатҳи 45 см баландликда лойиҳаланади. Столнинг баландлиги эса аксари 75 см қилинади.

Бўлажак меъмор шу нарсани ҳеч қачон унутмаслиги керакки, ҳар бир қурилган иморат, унинг кичик унсурларигача инсон учундир. Шунинг учун биз инсоннинг яшаши ва ижод қилиши учун шароит яратишимиз керак.

Кичик меъморий шакллар

Талабалар биринчи босқичда-академик бўяшни (отмовка), туш графикасини; «Архитектуравий композиция асослари» дарсла-рида эса меъморликдаги метр, ритм, ҳажмий, фазовий, фронтал композиция ва бошқа кўп тушунчаларни, «Архитектура тарихи» дарсидан эса турли иморатлар моҳияти нимадан иборатлигини, унинг конструкциясини ва нимага хизмат қилишини (функцияси-ни), бадий жихатларини, шаҳардаги ролини ва бошқа тушунча-ларни ўргандилар. Ана шулардан сўнг талабалар навбатдаги машгулотга, яъни лойиҳалашга, аниқроғи «кичик меъморий шакл-лар»ни лойиҳалашга илк қадам қўядилар. Меъморий лойиҳалашнинг мақсади - талабалар лойиҳалашнинг асосий билим-ларини ва қўникмаларини эгаллашдир.

Кичик меъморий шакллари лойиҳасини асосий вазифаси талабани энг содда меъморлик иншоотларини лойиҳалашни ўрганишдир. Талабалар эскизлар қилиш, композициядан кўпдан-кўп машқлар қилиш орқасида, ижодий йўл билан бўлажак иншоот-нинг лойиҳавий моделини (шаклини) яратишни ўзлаштиради.

Ижодий индивидуалликни (ўзига хосликни) ривожлантириш, эстетик ва бадий жихатларни пайдо қилиш, фазовий тарзда фикр юритишни шакллантириш, график жихатдан уста бўлиш, ижодий дунёқарашнинг шаклланишини таъминлаб бериш ва ҳоказо шулар-нинг ҳаммаси меъморий лойиҳалаш фанининг асосий мақсади ва вазифасидир.

Қурилиш ашёлари ва конструкциялари.

Юқорида келтирилган «кичик меъморий шакллар» ўзларининг функционал жиҳатлари, конструктив жиҳатлари, технологик жиҳатлари, меъморий ечимлари, тарзий ва тарҳий ечимлари, композицион жиҳатлари ва ҳоказо турли-туман бўлгани каби уларга ишлатиладиган қурилиш ашёлари ҳам турли-тумандир. Ёш меъмор (талаба)нинг асосий вазифаси ана шу қурилиш ашёларини, иншоотнинг ўзига қараб танлай билиши ва уни жой жойига ишлата билишидир.

Қуйида биз кичик меъморий шаклларда ишлатиш мумкин бўлган қурилиш ашёларидан санаб ўтамиз: бетон, темир-бетон, темир, ёғоч, гишт, тош, шлакоблок, тупроқ, алюминий, дюралюминий, ойна, жумладан декоратив ойна, пластик ашёлар, сопол, турли хил сувоқ маҳсулотлари (чет элда ва Ўзбекистонда чиқадиган), тунука, жумладан оқ тунука, шифер, сопол черепица, черепица шаклидаги тунука ва бошқалар.

«Кичик меъморий шакллар» ҳақида қисқача тушунча. Албатта «кичик» деган сўз жузъий, маънода яъни, унинг бошқа иншоотларга нисбатан кичикроқ бўлганлиги учун айтилган сўз бўлиб, маъно жиҳатидан у ҳеч қачон бошқа иншоотлардан қолишмайди. Яъни, ҳар қандай иншоотни хоҳ у «кичик» бўлсин, хоҳ «катта» унинг гоёсини ўйлаб топиш керак бўлади. Бу эса онсон жараён эмас. Лекин тажриба шуни кўрсатадики, «кичик меъморий шакллар» бошқа иншоотларга нисбатан анча кичик бўлганлиги учун, унинг лойиҳасига нисбатан камроқ вақт кетади ва биринчи қадамни ана шу топшириқдан бошлаш тўғри экан.

Албатта «кичик меъморий шакллар»нинг шаҳарсозликда ўз ўрни бор. Лекин оддий, яъни мутахассис бўлмаган инсон буни сез-

майди ёки сезса ҳам ўз-ўзидан шунақа бўлиши керак деб ўйлайди. ҳар қандай иншоотни ана шу жумладан «кичик меъморий шаклни» ҳам берилган жойнинг шарт-шароитига, атроф муҳитга композицион жиҳатдан узвий боғлаш албатта меъморнинг маҳоратига, билимига ва иқтидорига боғлиқдир.

«Кичик меъморий шакллар» ўзининг функцияси ва конструкториясига қараб ҳар турли бўлиши мумкин. Лекин китоб айнан талабалар аудиториясига мўлжалланганлиги учун, кўзга кўпроқ таппланадиган, кўпроқ ишимиз тушиб турадиган шакллар (иншоотлар) тўғрисида сўз юритамиз. Масалан:

1. Дам олиш жойлари;
2. Болалар ўйин майдончаларидаги айрим шакллар;
3. Кичик сув иншоотлари;
4. Кичик савдо шаҳобчалари;
5. Соябонли дам олиш жойлари;
6. Ҳар турли бекат ва шоҳ бекатлари;
7. Ҳар хил мўъжаз музқаймоқ ва қахва хоналар;
8. Кичик чойхоналар;
9. Шаҳардан ташқарида, ўрмонларда, дарё бўйларида вақтинча яшашга мўлжалланган уйлар;
10. Гул дўконлар ва ҳоказолар шулар жумласидандир.

Кичик меъморий шаклларни лойиҳалаш поғоналарга (этап-ларга) бўлинади. Биринчи курсни энди битирган талаба учун бирдан мустақил равишда лойиҳалаш, янги бир иншоот устида ғоя ўйлаб топиш ва уни лойиҳасини амалга ошириш қийин. Ана шунинг учун биз «кичик меъморий шаклларни» шартли равишда уч юқори (охирги поғона) лойиҳалашларидир.

Ана шу икки поғонани муваффақият билан босиб ўтиб кейинги босқичлардаги лойиҳа ишларини қийналмасдан давом эттиришларига замин яратилади.

I-қуйи поғона топшириғи «Функцияси жуда ҳам содда ички маконсиз кичик меъморий шакллар»дир.

II-юқори поғона топшириғи «Ички маконга эга аниқ конструкцияли ва мураккаб функцияга эга кичик меъморий шакллар»дир.

I-қуйи поғона топшириғи қуйидаги мавзулардан ташкил топган бўлиши мумкин: дам олиш жойи (фаввора атрофида дам олиш жойи ҳамда булоқ ва ҳовуз атрофида дам олиш жойи) кичик кўприклар; чархпалаклар; болалар ўйин майдончалари ва улардаги айрим аттракционлар.

II-юқори поғона топшириғи қуйидаги мавзулардан ташкил топган бўлиши мумкин: музқаймоқ ва салқин ичимликлар қахвахонаси; кичик чойхона; шоҳ бекатлар (туманлар аро); овчилар уйи; балиқчилар уйи; гул дўкони.

Лойиҳаларда бажарилиши шарт бўлган чизмалар таркиби ва уларнинг миқёслари қуйидагича.

1. Бош тарх М 1:200 М 1:100

2. Тархи М 1:200 М 1:50

3. Тарз М 1:100 М 1:50

4. Қирқим М 1:100 М 1:50

5. Умумий кўриниш ёки макет

Лойиҳаларни график бажариш услублари турлича бўлиши мумкин.

1. Академик бўяш (отмовка) услуби;

2. Акварел билан бўяш услуби;

3. Туш графикаси услуби;
4. Аэрографика услуби;
5. Тўртала услубдан аралаш фойдаланиш ҳам мумкин.

Лойиҳа битта 55x75 см ўлчамли тахтада бажарилади. Лойиҳаларнинг асосий ўлчовлари, қирқимда асосий баландликларнинг белгилари қўйилиши шарт. Булардан ташқари лойиҳани керакли ёзувлар, яъни, тахсилгоҳнинг номи, талабанинг исми-шарифи, гуруҳи ва раҳбарнинг исми-шарифини ёзиш билан тугалланади.

Қуйида биз юқорида қайд этилган топшириқ ва мавзулар билан яқиндан таништирамиз.

Талабалар биринчи курсда жуда кўп фанларни ўзлаштирадилар. Масалан: меъморий лойиҳалаш асослари дарсида академик ювишни (отмывка), туш графикасини; меъморий композиция дарсида эса меъморчиликдаги метр-ритм, ҳажм-фазовий ўзвийлик, фронтал композиция, чуқур фазовийлик ва бошқа кўп тушунчалар; меъмория тарихи дарсидан эса, иморат ўзи нимадан иборатлиги, бинонинг конструкцияси ва нимага ҳизмат қилиши (функцияси), бадий жиҳатлари, шаҳарсозликдаги роли, унинг тарихи ва бошқа тушунчалари шулар жумласидандир. Ана шулардан сўнг талабалар лойиҳалаш дарсига, яъни «кичик меъморий шакллар» фанига илк қадам қўядилар. Бу лойиҳа биринчи курслагилан фарқли ўлароқ талабани биринчи бор мустақил ишлашга ундайди.

«Кичик меъморий шакллар» босқич лойиҳаси асосан учта топшириқларни иборат бўлиб, иккинчи босқичнинг биринчи ярмида ўтилади. Ҳар бир топшириқ ўз навбатида бир печа хил мавзулардан иборат.

1-ТОПШИРИҚ

1. Унга кирувчи мавзулар:
2. Дам олиш жойи, фаввора;
3. Булоқ ва ховуз атрофида дам олиш жойи;
4. Кичик кўприклар ва чархпалак;
5. Болалар ўйин майдончаси.

«Функцияси жуда ҳам содда ички маконсиз кичик меъморий шакллар»ни лойиҳалаш

Албатта ҳар қайси профессор ва ўқитувчи бўлсин ёки талабалар бўлсин уларда киши табиатига хос бўлган оддий савол туғилади. Яъни печа айнан шу топшириқдан мустақил лойиҳалашга биринчи қадамини босиш керак. Бу саволга биз баҳоли қудрат жавоб беришига ҳаракат қиламиз.

Айтайлик жаррохликка ўқитилаётган талабага ёки шу мутахассисликни энди битирган табибнинг қўлига юрак хасталиги билан касалланган кишини топшириш мумкин бўлмаганидек ёки гишт теришни билмаган ёки энди ўрганаётган гишт терувчига бутун бошлик иморатнинг гиштрлари чокчўкига тўғрилаб текришни, яъни иморатнинг деворининг қулаб кетиш-кетмаслигини шу одамга ишониб топшириб бўлмаганидек, мустақил лойиҳалашга илк бор қадам қўяётган талабага ўта жиддий ҳисобланган яшаш уйларидаги бошлаб ҳаттоки тўртга устун ва томдан иборат бўлган кичик иншоотларни ҳам бериб бўлмаслиги аниқ.

Демак, аввал уларни аста секин юқорида сарлавҳада айтилган жуда ҳам содда функцияли ва ички маконсиз кичик меъморий

шакллардан бошлаб мустақил лойиҳалашга олиб киришимиз керак. Функцияси жуда ҳам содда деган жумлани биз фақат солиштириш йўли билан тушунтиришимиз мумкин. Яъни мисол учун яшаш уйининг ичидаги вазифаларни олсак бу ерда инсон учун керак бўлган мураккаб меъморий тарихий ечимлар ҳар хил инсон учун керакли бўлган қулайликлар ётибдики, бу вазифаларни ҳал қилиш учун меъмор сифатида анча тажриба керак бўлади. Энди кичик бир ховузни олайлик, ана шунинг атрофида кишилар учун яхши дам олишга шароит яратиш керак.

Бизнингча талаба бу ва шунга ўхшаш вазифаларни бажаришда тажрибали ўқитувчининг ёрдами билан қийналмасдан мақсадга эришиш мумкин.

Биз қуйида 1-2-тажрибалар бўйича 2-босқич талабаларининг ишларидан намуна келтириб, улрани салбий ва ижобий томондан таърифлашга ҳаракат қилдик, лекин бу деган сўз ушбу қўлланмани кўрган талабалар ана шу ишлардан ва фикрлардан фойдаланиши керак деган сўз эмас, аксинча ана шу лойиҳа ва фикрлардан тўғри хулоса чиқариши керак бўлади.

Дам олиш жойи

Дам олиш жойини лойиҳалаш учун шаҳар истироҳат боғлари, микорайонлар орлиғидаги бўш бўлган кўкаламлашган ерлар тавсия этилади. Дам олиш жойини ташкил этиш учун танлаб олиган ер талаба томонидан яхшилаб ўрганилади. Танланган ер қаерда бўлишидан қатъий назар дам олиш жойи ташкил этишда фойдаланилган меъморий шакллар ўша ернинг атроф-муҳити билан компо-

зицион жиҳатдан узвий боғланган бўлиши билан бир қаторда конструктив жиҳатдан тўғри ҳал қилинган бўлиши, қурилиш ашёларини ташлаб билиши ва ғоясини қоғозда тўла акс эттириш лозимдир. Ёш меъморлар юқоридаги талабларга, профессионал меъмор нуқтаи назардан қараб, лойиҳалашни ўрганишдек вазифа қўйилади. Бундан ташқари юқорида мисол келтирилган жойларда фаввора ташкил қилиш, унинг атрофида ҳам дам олиш жойи ташкил қилиш мумкин.

Дам олиш жойи ва фаввораларнинг ўлчовлари қуйидагича бўлиши мумкин:

Дам олиш учун қулайлик яратувчи бирон бир девор сифатидаги ихтиёрий бир шакл бўлиши мумкин. Ашёси ғишт, табиий тош ва бошқа нарсалар бўлиши мумкин. Бу девор мозаика, темир панжара билан безатилиши, ишлов берилиши мумкин. Девор баландлиги 2-3 метргача, узунлиги эса 2-6 метргача бўлиши мумкин.

Дам олиш жойини фаввора билан биргаликда ҳам ташкил этилади. Фавворанинг шакллари турлича бўлиши мумкин. Шунинг учун уларнинг ўлчовлари ҳам мўлжалланган ерга қараб турлича бўлиши мумкин. Фаввора доира шаклида бўлса, унинг диаметри 1.5 метрдан 8.5 метргача бўлиши мумкин. Дам олиш жойини ташкил этишда ерга тош, бетон плитка, мрамар плиткалар ётқизиш мумкин.

Агар тўртбурчак шаклда бўлса, унинг эни 1 метрдан 4 метргача; узунлиги эса 4 метрдан 8 ёки 10 метргача бўлиши мумкин. Бундан ташқари албатта фаввора бутунлай бошқача шаклларга ҳам эга бўлиши мумкин (эркин шакллар).

Шийпон (дам олиш жойи)

Ўзбекистонда жуда кўплаб соя-салқин, сўлим боғлар, истирокхат боғлари, ҳиёбонлар мавжудлиги туфайли юқоридаги вазифани талабаларга бериш ўринлидир.

Шийпон лойиҳасини ҳар турдаги, боғларга ҳамда соя-салқин анхор бўйларига қуриш тавсия этилади. Шийпон лойиҳаси учун берилган жой, атроф муҳити билан композицион жиҳатдан узвий боғланиши билан бирга, конструктив жиҳатдан тўғри ҳал қилиниши, қурилиш ашёлари тўғри ҳал қилиниши, қурилиш ашёлари тўғри танланиши ва ғояни қоғозда тўла акс эттирилиши лозимдир.

Шийпон унча катта бўлмаган, биров конструкцияси мураккаблашган иншоотдир. У асосан соябон бўлиб, унинг ичидаги ўриндиқларни ўтириб-дам олиб, сухбатлашиб ўтиришга мўлжаллангандир. Қурилманинг баландлиги 2.5–3 м бўлиши мумкин.

Ёш меъморларни юқоридаги талабаларга профессионал меъмор нуқтаи назардан қараб, лойиҳалашни ўрганишдек вазифа қўйилади.

Хоналар мажмуаси ва майдони

Бу мавзуда атрофи очиқ айвонча-шийпон тасвирланади. Унинг баландлиги 2.5–3м, майдони 4м² дан 30м² гача бўлиши мумкин.

Булоқ ва ҳовуз атрофида дам олиш жойи (сўри билан шийпон)

Дам олиш учун яратилган кичик меъморий шакллар шаҳар меъморчилигининг кенг тарқалган, ҳамда ажралмас қисми бўлиши

керак. Бу шакллар дам олувчиларнинг ёшларига қараб турлича бўлиши мумкин.

- болалар учун дам олиш жойи, катталар учун дам олиш жойи ва ҳоказо.

Жойлашган ерига қараб улар қуйидагича бўлиши мумкин:

- табиий булоқлар атрофида: сунъий ҳовузлар атрофида ва ҳоказо.

Бундай иншоотлар асосан истирохат боғларида ҳамда булоқ мавжуд бўлган ерларда мавжуд бўлиши мумкин. Шунинг учун талаба бу вазифани атроф-муҳитга боғлаган ҳолда бажариши зарур.

Дам олиш жойининг ўлчами, майдони ва мажмуаси.

- Кичик шакл учун ажратилган ер сатҳи 1x1 дан то 15x25 га-ча;

- Ўриндиқнинг ўлчамлари: баландлиги 40-50 см: эни 50-60 см узунлиги - 1.5-3 метр ва ундан ҳам катта бўлиши мумкин;

- Ҳовузнинг ўлчамлари: эни 2.0-5.0 м; узунлиги 3.0-8.0м; чуқурлиги 0.8-1.5 м бўлиши мумкин.

Кичик кўприклар ва чархпалаклар

Ўзбекистон ҳар қил анҳор ва дарёларга бой бўлганлиги туфайли юқоридаги вазифаларни талабаларга бериш ўринлидир. Кўприк ва чархпалак, унча катта бўлмаган кичик меъморий шакл бўлиб, уларни асосан маҳаллалардан, истирохат боғларидан, одамлар ҳовлисида ва бошқа жойлардан ўтган, эни тахминан 3-12 метр атрофида оқава ариқ ёки анҳорларда ташкил қилиш мумкин. Ёш меъморларнинг (талабаларнинг) олдига қўйилган вазифа асосан

ҳалқ меъморлигига профессионал меъмор нуқтаи-назаридан қараб лойиҳалашдан иборатдир. Яъни иншоотни атроф-муҳит билан композицион жиҳатдан узвий боғлаш билан бирга конструктив жиҳатдан тўғри ҳал қилиш, қурилиш ашёларини танлай билиш ва ғоясини қоғозда яхши акс эттириш лозимдир.

1. Чархпалак

а) ариқнинг 3 ёки 6 метр, чуқурлиги 2 ёки 5 метр бўлганда чархпалакнинг диаметри 1.5 ёки 4.5 метр бўлади.

б) сувнинг эни 10 ёки 12 метр, чуқурлиги 4 ёки 6 метр бўлса, чархпалакнинг диаметри 3.5 ёки 5 метр бўлади.

2. Кўприк

а) ариқнинг 3 ёки 6 метр бўлса, кўприкнинг узунлиги 7 ёки 10 метр 1-3 метр бўлади.

б) ариқнинг эни 10 ёки 12 метр бўлса, кўприкнинг узунлиги 14 ёки 16 метр эни 1-6 метр бўлиши мумкин.

Болалар ўйин майдончалари.

Болалар ўйин майдончалари мактабгача бўлган болалар муассасалари, микро-ноҳиялар ҳудудида, боғларда, ҳиёбонларда ва бошқа жойларда жойлашиши мумкин.

Болалар ўйин майдончалари — каттагина бирор-бир болалар ўйингоҳларининг бир қисминигина ташкил этувчи элемент сифатида ҳам бўлиши мумкин. Болалар ўйин майдончаларини лойиҳалаш учун берилган жойга қараб (яъни бизнинг ҳолатда танлаган жойга қараб) майдончага ўйин элементларини белгилаб олиш керак. Ундан ташқари шу ўйин майдончасига мўлжалланган кичик

меморий шаклларни уларни вазифасига қараб ҳудудларга ажратиб чиққан маъқулдир, ҳамда шу билан бир қаторда уларни композиция жиҳатидан бирлаштиришга эришиш, ундан ташқари фазовий ҳажм узвий боғлиқлигини топишни ва асосийлик, иккиламчилик услубларига тўғри амал қилишни билиш керак.

Болалар ўйин майдончасига кирувчи асосий шакллар мажмуаси ва майдони.

Булар қаторига ҳаракатли ўйинлар учун жихозлар, сирпанчиқли жихозлар, арғимчоқлар: «бекинмачоқ» учун мўлжанланган деворлар ва лабиринтлар: қум билан ўйнаш учун мўлжалланган жихозлар, ҳар хил ховузлар, ўриндиқлар, сўрилар ва бошқалардир. Болалар ўйин майдончаларидаги шаклларнинг катта-кичиклиги кўпкамлиги, уни ўраб турган атроф-муҳитга қараб ҳар-хил бўлиши мумкин. Масалан: энг кичик майдон 50м^2 дан то $1000\text{--}2000\text{м}^2$ гача этиши мумкин.

Биринчи топшириқни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Кичик меъморий шакллар деб қандай шаклларга айтилади?
2. Биринчи топшириққа қандай вазифалар киради?
3. Вазифани бажариш тартиби қандай ?
4. Лойиҳа таркибига нималар киради ?
5. Лойиҳа қандай нисбатларда бажарилади ?

Биринчи топшириқда учрайдиган таянч сўзлар:

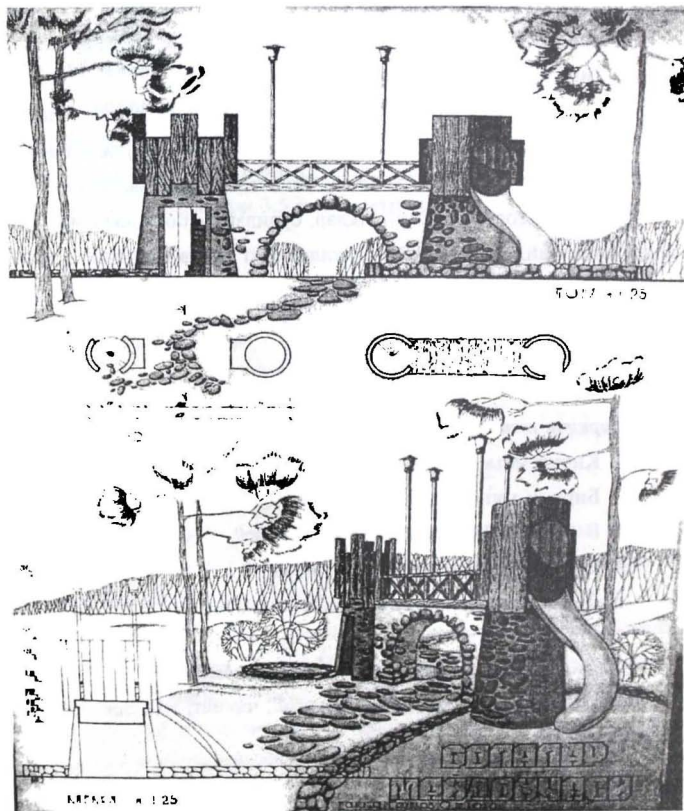
Композиция, компоновка, масштаб, нисбат, фоя, эскиз, клаузура, ландшафт.

БАЖАРИЛГАН ЛОЙИХАЛАР ТАҲЛИЛИ

Болалар ўйин майдончаси

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Розиков О.

Лойиҳа ғояси асосига қадимги қасрларга кириш жойини эслатувчи дарвоза асос қилиб олинган. Қадимги қаср дарвозасини эслатувчи болалар майдончаси хиёбонларга, болалар паркларига, турар жой, микрорайонлардаги болалар майдончаларига ўрнатишга мўлжал. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда досканинг тепа қисмига фасад атроф-муҳити билан кўрсатилган. Унинг пастки қисмида эса план, бош план ҳамда перспектив кўриниш, қирқим атроф-муҳити билан кўрсатилган.

Лойиҳа график усулда тўғри ҳал қилинган. Танланган ранглار тўғри танланган. Лойиҳа доскага тўғри компоновка қилинган. Лойиҳа талаба олдига қўйилган барча талабларга тўлиқ жавоб беради.

Талабалар I-курсданок дастлабки лойиҳа ишларини бажаришларига ёрдам берадиган, бир-бири билан узвий боғлиқ фаъларни ўргатишади. Меъморий композициядан, графикадан олган билимларини ушбу курс лойиҳасида қўллайдилар.

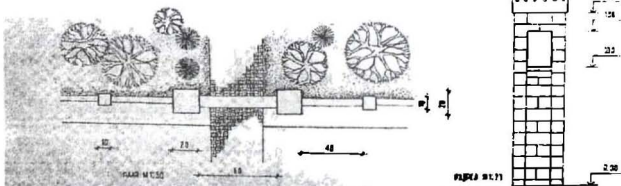
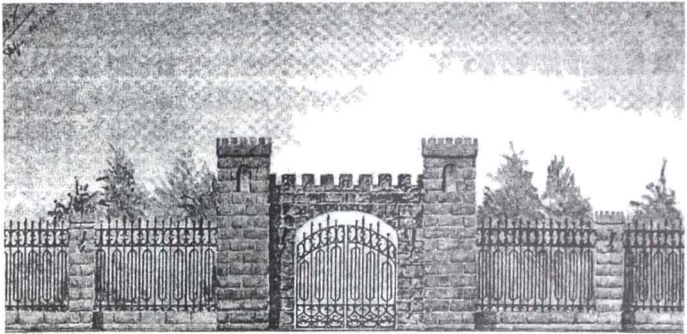
Талаба Розиков О. графикадан олган билимларини ушбу лойиҳада мохирона қўллаган. Доскага яхшилаб компоновка қилиб чизилган лойиҳага антураж чизилади. Антураж чизмадан ажралиб, бирилчи планга чиқиб кетиши керак эмас, яъни иншоот архитектурасини кўрсатишга ҳалақит бермаслиги керак.

Фасадни атрофини ифодаловчи дарахтлар, иншоат нисбатларига, формаларига мос келмоғи керак. Дарахт иншоат нисбатларидан катта ёки кичик бўлмаслиги лозим. Танлаб чизиб бўлинган дарахтлар график усулда туш, перо билан чизилади. Лойиҳага тугаллик беришда антуражни аҳамияти катта. Ушбу лойиҳада антуражлан унумли фойдаланилган.

Паркка кириш дарвозаси

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Садиков И.

Паркка кириш дарвозаси классик усулда бажарилган. Паркка кириш жойи дарвоза роман услубида бажарилган ёдгорликларни эслатади. Вазифа горизонтал ҳолатда досканинг тепа қисмига фасад атроф муҳити билан ифода этилган.

Досканинг паст қисмида план бош план қирқим ҳамда досканинг паст қисмида эса перспектив кўриниши атроф муҳити билан кўрсатилган. Дарвоза устунлари ғиштдан терилган. Дарвоза устунлари ғиштдан терилган панжаралари эса металдан ясалган.

Лойиҳа график усулда бажарилиши жуда ҳам тўғри ҳал этилган. Вазифани ифода этишдаги ранглар тўғри танланган. Талаба олдида қўйилган вазифа аъло даражада ҳал этилган. Вазифа талабларга тўлиқ жавоб беради.

Лойиҳа роман услубидаги иншоатларга тақлид қилинган ҳолда лойиҳаланган. Лойиҳа кўриниши оғир, мустаҳкамлик касб этади. Устунлар пишиқ ғиштдан терилган бўлиб, бу устунлар юзасида бир оз ўйилиб ичкари кирган рёльефли арка мавжуд.

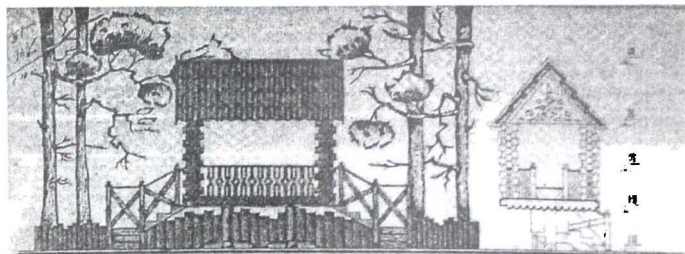
Устуннинг тепа қисми устундан сал каттароқ, тепа қисмидан тушиб турган соя ёруғ, ўзига хос кўриниш касб этади. Металлдан ясалган панжаралар ҳам лойиҳага жуда мос танланган.

Лойиҳа антуражи рангли, бўёқда бажарилган. Рангли антураж лойиҳанинг кўринишига халақит бермайди. Аксинча лойиҳа ҳақидаги таассуротни бойитади. Лойиҳа графикаси нозик дид билан бажарилган.

Болалар ўйин майдончаси

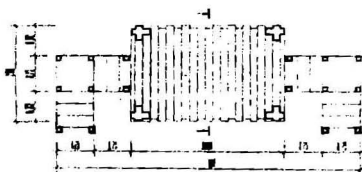
Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Худойбергенов Ш.

1:100

2:100

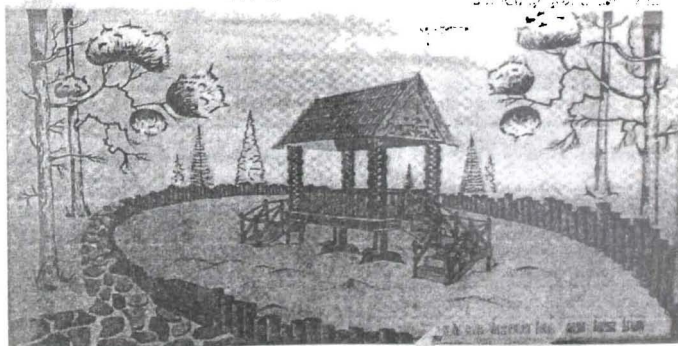

1:100

БОЛАЛАР

ЎЙИН МАЙДОНЧИ

Болалар ўйин майдончаси болалар паркларига, болалар боғчасига, турар жой микрорайонларга қурилиши мўлжалланган. Ёғочдан ишланган болалар ўйин майдончасини ёғочдан ишланган шийпонча товук оёғига ўрнатилган.

Атроф деворлари баланд паст ёғоч деворлардан лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад қирқим атроф муҳити билан ифода этилган. Пастки қисмида план бош план досканинг пастки қисмида перспектив кўриниш атроф муҳити билан ифода этилган.

Лойиҳа график усулда тўғри ҳал этилган. Вазифа талаба олди-га қўйилган барча талабларга тўлиқ жавоб беради.

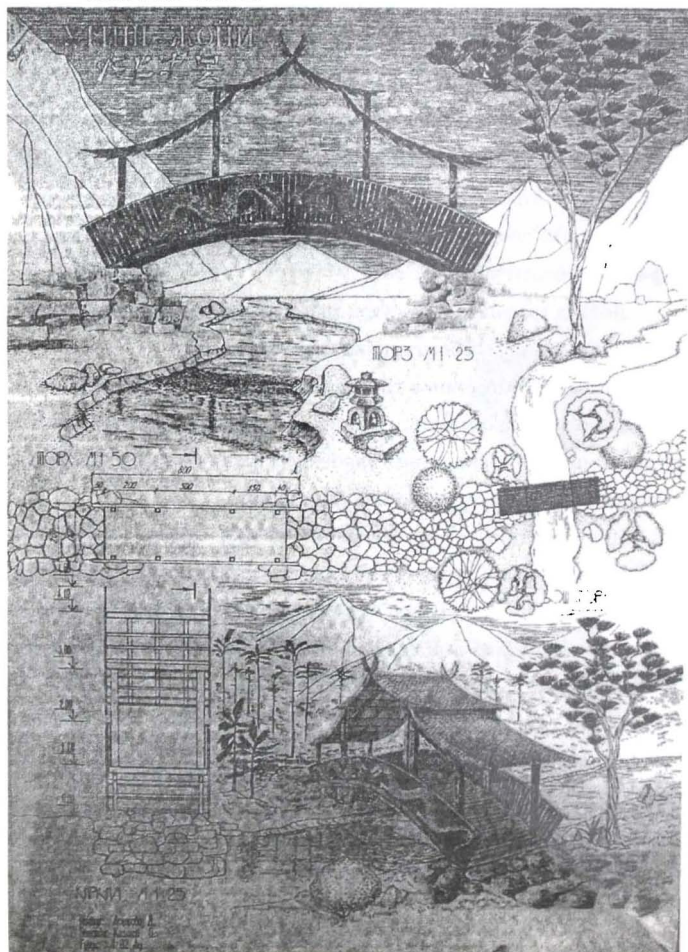
Талаба Худойберганов Ш. «Композиция асослари», «Графика» фанидан олган билимларини мохирона қўллаган. Лойиҳа доскага тўғри компоновка қилинган, бироқ перспектив кўринишни жойлаштирилганда бир оз мўлжалдан янглишган.

Иншоот атрофидаги деворнинг пастки қисми жойлашмай қолган. Атрофидаги девор тўлиқлигича тасвирланиши керак эди. Лойиҳага танланган антураж, график усулда яхши ифода этилган. Танланган дарахтлар лойиҳа кўринишига мос келади. Нисбатлари тўғри топилган.

План графикаси ҳам яхши бажарилган. Пандаги дарахтларнинг ҳам график ифодаланиши тўғри. Бош план ва атроф муҳитнинг графикаси яхши ифодаланган.

Рахбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Казаков Б.

Ушбу кўприк ёки бўлмаса ўтиш жойи десак ҳам бўлади. Бу кўприкчани унча катта бўлмаган ариқларга, анхорларга ёки бўлмаса паркларда сунъий ташкил қилинган ховузларга ўрнатишга мўлжалланган. Болалар паркларидаги унча катта бўлмаган сув хавзаларига ўрнатишга мўлжалланган ўтиш жойи ҳамда шийпон вази-фасини ўтайди. Шийпон ўтиш жойи Хитой услубида бажарилган.

Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад атроф муҳити билан жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад атроф муҳити билан жойлаштирилган. Досканинг паст қисмида план бош план жойлаштирилган. Досканинг паст қисмида эса қирқим перспектив кўриниш билан уйғунликда кўрсатилган. Вазифа график усулда тўғри ифода этилган. Фасадни ҳамда перспектив кўринишни ифода этиш учун танланган ранглар бир-бири билан уйғунлаштирилган.

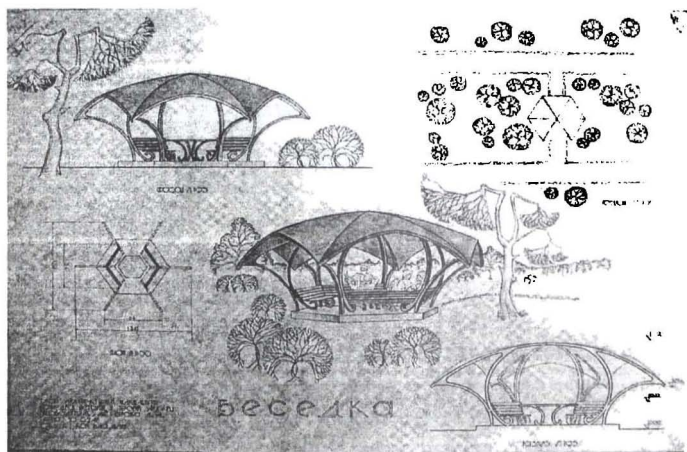
Талаба Казаков Б. Графика фанидан олган билимларини тўлиқ қўлаган ҳолда, лойиҳани жуда нозик дид билан ифода этган. Лойиҳа яхлит бир бутун кўриниш касб этади. Лойиҳа доскага яхлит бир бутун шаклда ўтиш жойи расми кўринишини ифодалайдиган кўринишда тасвирланган. Лойиҳада план, қирқим, бош план, перспектив кўринишлар антуражлар билан уйғунликда ифодаланган.

Танланган дарахт, ўсимликлар лойиҳа характериға, нисбатларига мос келиши керак, акс ҳолда у бегона кўриниш ҳосил қилади. Тўғри танланган антураж бир бутунлик яхлитликни ташкил этади. Казаков Б. танлаган дарахтлар лойиҳаға жуда мос келади. Сув, соҳил, атроф муҳити жуда мохирона ифодаланган.

Кўприк фасадида Хитой меъморчилиги санъатига хос бўлган аждахо тасвири ҳам ўринли қўлланилган. Ушбу кўприк болалар хиёбонларига, паркларга, хайвонот боғларига қурилиши мўлжалланган.

Шийпон

Раҳбар: Асқарова Д.А.
Талаба: Кон В.

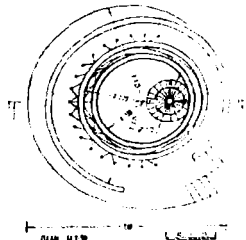
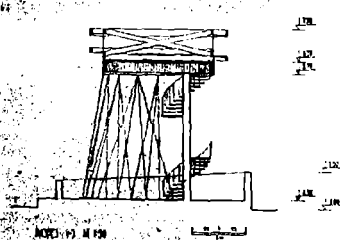
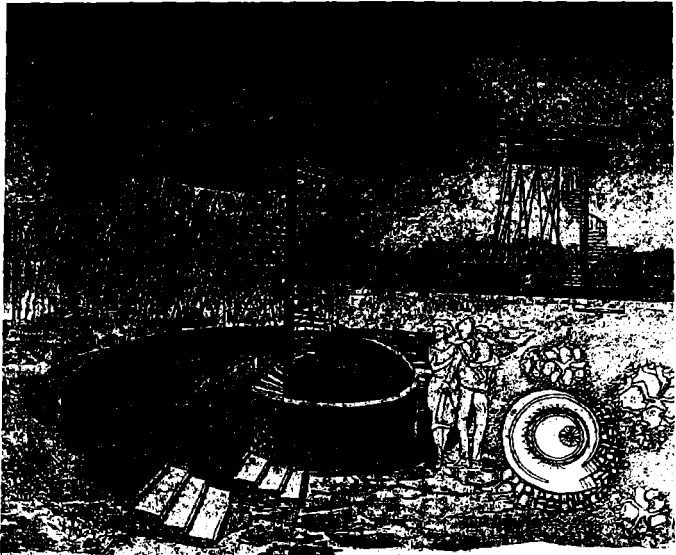
Шийпон ғояси тўғри ҳал қилинган. Шийпоннинг умумий кўриниши очиқ турган соябонни эслатади. Шийпон конструкцияси энгил ҳал этилган. Шийпон паркларга, хиёбонларга, болалар майдончаларига ўрнатишга ўрнатилган. Лойиҳа доскага қуйидагича жойлаштирилган: горизонтал ҳолатда досканинг тепа қисмида фасад ҳамда бош тарх жойлаштирилган. Досканинг пастки қисмида план умумий кўриниш, ундан пастроқда эса қирқим жойлаштирилган. Кампановка тўғри ҳал қилинган дейишимиз мумкин. Аммо бош тархни досканинг пастки қисмида жойлаштирилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

График жиҳатдан яхши бажарилган. Танланган ранглар мутаносиблигига эришилган. Умуман олганда вазифа талаба олдиға қўйилган барча талабларга жавоб беради.

Кузатов майдончаси

Раҳбар: Носирова Д.Р.

Талаба: Носиров Ш.

СМОТРОВАЯ

ПЛОЩАДКА

Лойиҳа ғояси жуда ҳам ажойиб ҳал этилган. Ушбу лойиҳа болалар паркларига, болалар майдончаларига, кўп қаватли турар жой массивларидаги болалар майдончаларига қуришга мўлжалланган.

Лойиҳа ғоясига кўра майдончадан айланасимон зина орқали тепага кузатув майдончасига кўтарилади. Тепадан эса атрофмуҳитни томоша қилишга мўлжалланган. Лойиҳа ғояси болалар ўйинларига хос ҳал этилган.

Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда компоновка қилинган, тепа қисмига перспектив кўриниш ҳамда фасад, бош план уйғунлашган ҳолда жуда ҳам ажойиб ҳал этилган. Пастки қисмида эса қирқим, план жойлаштирилган. Лойиҳани график ҳолда ҳал қилиниши тўғри бажарилган.

Лойиҳани график ҳолда акс эттиришга танланган ранглар болаларга хос ёрқин ранглардан фойдаланилган ҳолда бўялган. Лойиҳа ғояси, компоновкаси, график бажарилиши талаба олдиға қўйилган барча талабларга тўлиқ жавоб беради.

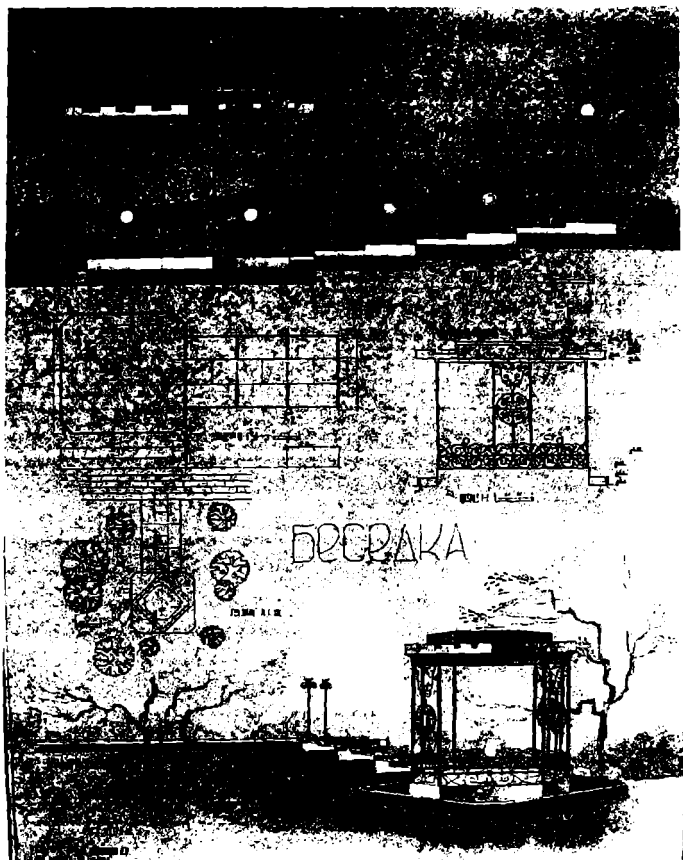
Талаба Носиров Ш графикадан олган билимларини лойиҳани бажаришда мохирона фойдаланган. Лойиҳа компоновкаси ноанъанавий ўзига хос тарзда ҳал этилган. Перспектив кўриниш асосий диққатга сазовор чизма ҳисобланади, фасад, план, қирқим, бош план чизмалари нисбатлари тўғри танланган.

Лойиҳани ифодалаш учун танланган дарахтлар, ўсимликлар, мохирона ифодаланган. Фасад, кўринишидаги ўсимликлар, дарахтлар нисбатлари, кўриниши лойиҳага мос келади. Лойиҳани доскаға чизиб, бўяб, туш билан ифода этиб бўлгач, унинг ёзувлари, ўлчамлари қўйилади. Лойиҳанинг формасига, композициясига қараб шрифт танланади. Танланган шрифт лойиҳа характерига мос келиши керак.

Шийпон

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Ковшова Н.

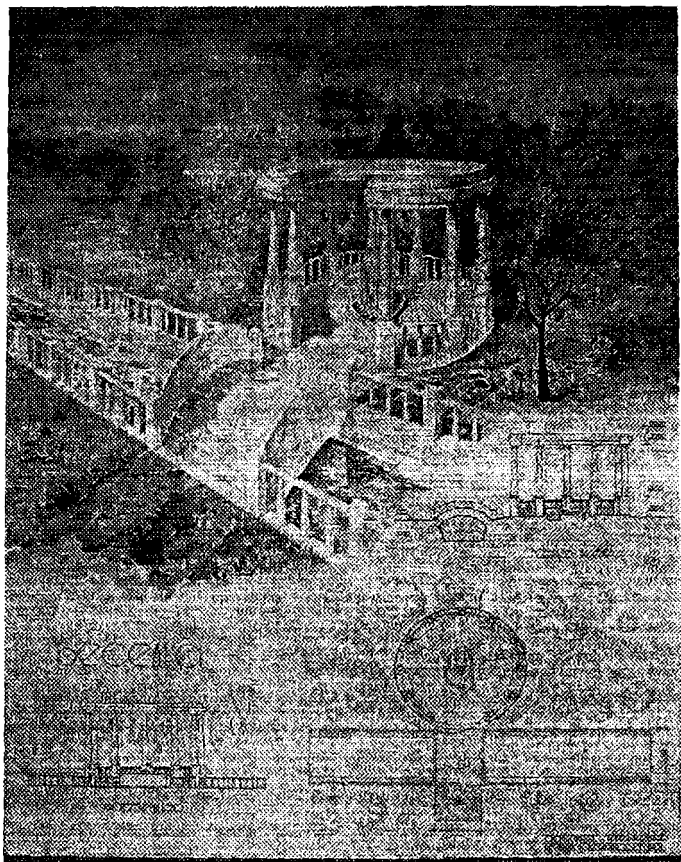

Шийпон лойиҳаси жуда ҳам нозик дид билан ҳал қилинган. Лойиҳа ғоясига боғга мўлжалланган шийпон асос қилиб олинган. Ушбу шийпон паркларга, боғларага, болалар паркига, ҳайвонот боғларига ва ҳиёбонларга қуришга мўлжалланган. Ушбу шийпонни табиий сув бўйларига ёки шаршаралар олдига ҳам қурса бўлади. Шийпон нисбатлари ҳамда қўлланилган формалари жуда ҳам яхши ҳал этилган. Шийпонда қўлланилган панжалар ҳам жуда нозик дид билан танланган. Шийпонга олиб борувчи йўллар сунъий ёриткичлар билан безатилган. Лойиҳа доскага тўғри компоновка қилиниб, доскага вертикал ҳолда жойлаштирилган, тепа қисмига эса фасад атроф-муҳити билан жойлаштирилган. Досканинг пастки қисмида фасад, қирқим, бош план ва энг пастки қисмида перспектива кўриниши акс эттирилган. Лойиҳани график усулда жуда ҳам яхши бажарилган. Доска фони бир хил ранг билан бўяб олинган. Фонда фасад ҳамда перспектива шу фонга яқин қилиб бўялиб ажратилган. Лойиҳа ғояси, доскадаги компоновкаси, график бажарилиши жиҳатларидан талаба олдига қўйилган барча талабларга тўлиқ жавоб беради.

Талаба Ковшова Н. «Графика» фанидан олган билимларини тўла тадбиқ этган. Графика фани талабаларга чизма, лойиҳа, ёзув, сон, дарахт, тош, гишт ва хоказоларни график усулда қандай ифода этилишини ўргатади. Талаба лойиҳани доскага компоновка қилиб, қаламда чизиб бўлганидан кейин, досканинг ҳаммаси бир хил ранг билан бўяб олинган. Шундан сўнг фасадни аниқлаштириб, яъни бўрттириб кўрсатишга эришилган. Перспектива кўриниши ҳам худди фасадлагидек кўрсатилган. План, қирқим, бош план чизмалари эса бир оз очроқ рангларда ифода этилган. Доскани бир хил ранг билан бўяб олиш ҳам график ифодани бир имкони, ифодаси ҳисобланади. Лойиҳа бажарилиши ўзига хос тарзда ифодаланган. Лойиҳалашга танланган дарахтлар иншоат нисбатларига, формаларига мос равишда танланган. Антураждан ўринли фойдаланилган.

Шийпон

Раҳбар: Асқарова Д.А.
Талаба: Сейфитдинов Ф.

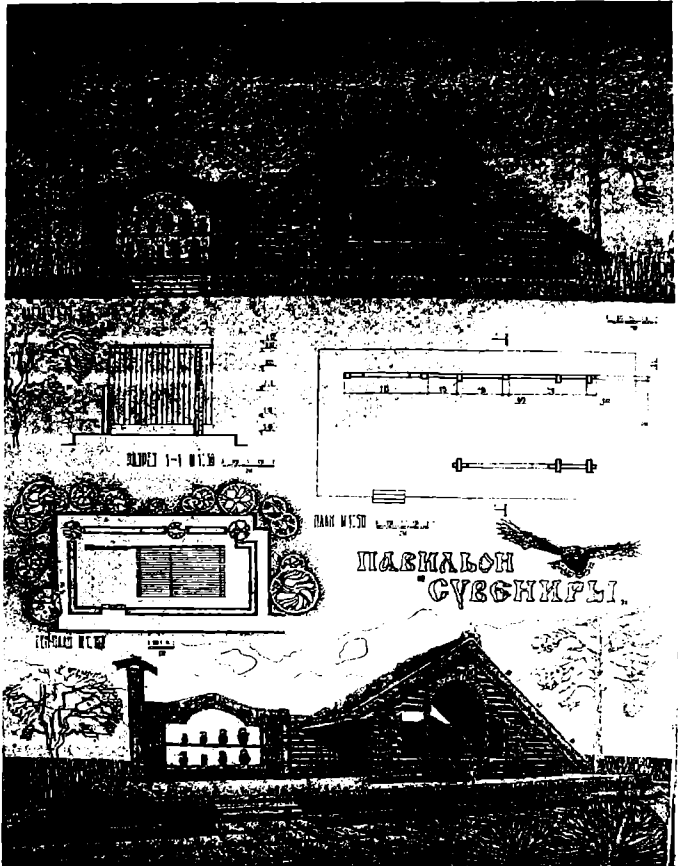

Лойиҳа асосига хиёбонларга ўрнатишга мўлжалланган шийпон танланган. Шийпон шаклан айлана шаклидаги ротондани эслатади. Айлана бўйлаб ўрнатилган устунлар классик усулда бажарилган. Хиёбонга ўрнатилган шийпон сув бўйига қурилишга мўлжалланган. Шийпонга кўприк орқали ўтилади. Вазифа жуда ҳам тўғри ҳал этилган. Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда тепа қисмида перспектив кўриниш атроф муҳити билан тасвирланган. Пастки қисмида эса фасад қирқим план ҳамда бош план жойлаштирилган. Вазифа бажарилиши жиҳатидан бироз ранг тасвир (вазифасига) ишига ўхшаб кетади. Шийпонга кўприк орқали ўтилиши атрофи эса боғ эканлиги кўрсатилган. Танланган ранглار табиатдаги рангларга ўхшаш график жиҳатдан жуда ҳам тўғри ва оригинал бажарилган.

Талаба Сейфиддинов Ф. «Графика» фанидан олган билимларидан тўлиқ фойдалана олган. Лойиҳа компановкаси ҳам ўзига хос равишда ҳал этилган. Асосий эътибор перспектив кўринишга қаратилган. Досканинг кўп қисмини перспектив кўриниш атроф муҳити билан эгаллаган. Юқорида айтиб ўтганимиздек лойиҳа кўпроқ рангтасвир ишига ўхшаб кетган. Лойиҳаланаётган шийпон табиат қўйнида, рангли дарахтлар боғ қўйнида оқ рангли шийпон ажралиб туриб, ўзига хос кўриниш касб этган.

Лойиҳани ушбу тарзда ифодалаш талабадан тажриба, билим талаб қилади. Ҳар бир талаба ҳам ранглاردан эркин фойдалана олмайди. Шийпондан кўприк орқали ўтилади. Сув, сув чегаралари панжара билан безатилган. Сув рангларда ифодаланган. Тарз, план, бош план, қирқим чизмалари кичик нисбатларда, иккинчи планда кўрсатилган. Лойиҳага мос келадиган шрифт билан ёзувлари ёзилган. Танланган шрифт ҳам лойиҳани ифодалашга ёрдам бериши керак.

Сувенирлар сотиш учун мўлжалланган дўконча
 Раҳбар: Носирова Д.Р.
 Талаба: Морозов С.

Лойиҳа ғоясига асос қилиб кичкинагина сувинирлар сотишга мўлжалланган очиқ дўконча олинган. Дўконча лойиҳаси енгил композицион жиҳатдан ихчам ёғочдан ишланган. Ушбу дўконча савдо марказлари олдига меъморий ёдгорликлар олдида брадвеларда қурилишга мўлжалланган.

Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда тепа қисмида фасад атроф муҳити билан кўрсатилган. Пастки қисмида қирқим план бош план досканинг паст қисмида эса перспектив кўриниш акс эттирилган. Лойиҳа доскага тўғри кампановка қилинган. Лойиҳанинг график ифода этилиши аъло даражада бажарилган. Фасад билан перспектив кўринишни ифода этиш учун, ёғочни ифода этувчи ранглардан фойдаланилган. Талаба ўз олдига қўйилган вазифани тўлиқ бажарган. Вазифа камчиликлардан ҳоли.

Талаба Морозов С. «Графика» фанидан олган билимларини тўлиқ қўллай олган. Лойиҳани ифода этишда асосан тарз билан перспектив кўринишга алоҳида эътибор бериб улар биринчи планда кўзга ташланади. План, қирқим, тарх, бош тарх чизмалари иккинчи планда ифодаланган. Лойиҳа қурилиш материали ёғочдан иборат. Ёғочни табиий ёғочга ўхшаб ифодаланган.

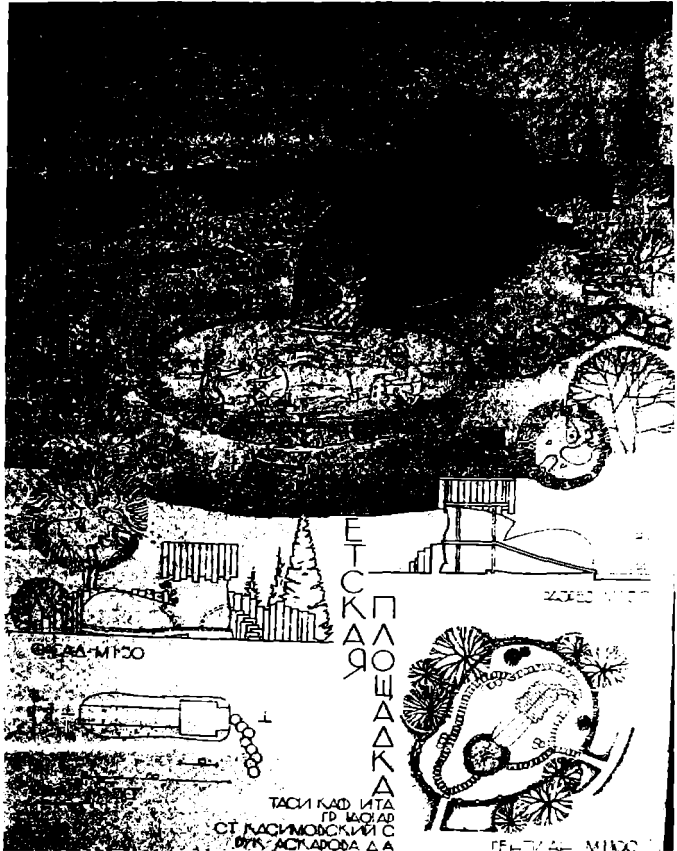
Ёғочнинг ранги, фактураси шундай маҳорат билан ифодаланган. Лойиҳа қадимги рус меъморчилигидаги ёғочли турар уйлар, черковларга тақлид қилинган ҳолда бажарилган, айлана шаклидаги ёғочлар михсиэ, бир-бирига бириктирилади.

Лойиҳани ифодалашда антуражидан ўринли фойдаланилган. Танланган антураж лойиҳа кўринишига ҳалақит бермайди, аксинча тўлдиради. Танланган дарахтлар осуда табиий кўриниш касб этади. Перспектив кўринишда эса дўконча жойлашган майдонга текислиги зина орқали тушилади. Текисликдан тушиб, плиткалар ётқазилган кўчага ўтилади.

Болалар ўйин майдончаси

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Касимовский С.

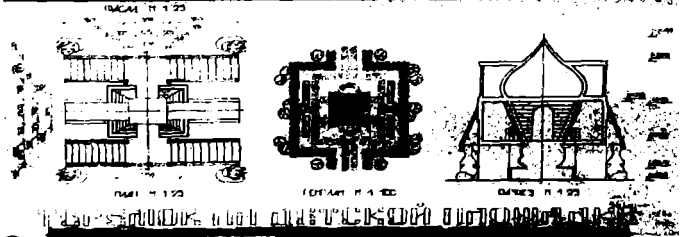

Болалар ўйин майдончаси жуда қизиқарли қилиб ҳал этилган. Лойиҳа ғояси тўғри ҳал қилинган. Лойиҳа ғояси асосида эски оёқ кийими асос қилиб олинган. Эски оёқ кийим асосида болалар ўйин майдончаси ташкил этилган. Лойиҳа доскада тўғри жойлаштирилган. Доска вериткал қўйилган ҳолда тепа қисмига перспектива кўриниши атроф муҳити билан тасвирланган. Доскани паст қисмида лойиҳа фасади қирқими плани ҳамда бош плани тасвирланган. Лойиҳа ранглари яхши танланган. Юмшоқ ранглардан фойдаланилган. График қисми туш билан обводка қилинган. Ёзувлари ҳам лойиҳага мос қилиб ёзилган, умуман олганда лойиҳа ғояси жиҳатидан доскага жойлашуви жиҳатидан техник бажарилиши жиҳатидан барча талабларига тўлиқ жавоб беради.

Болалар ўйин майдончаси

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Дорошенко М.

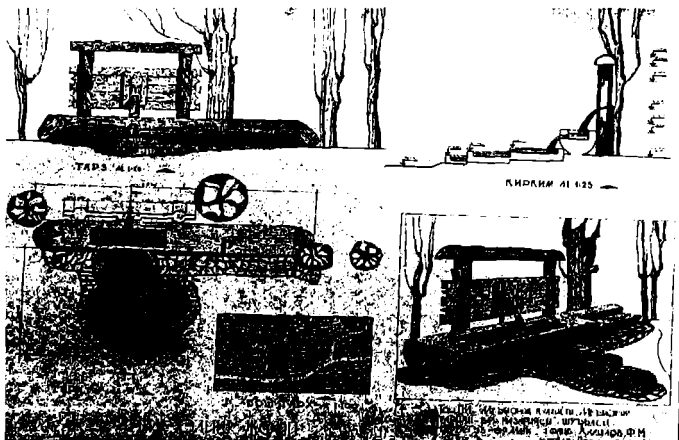
Болалар ўйин майдончаси гояси асосида болаларга хос тере-
мок лойиҳаланган.

Болалар ўйин майдончаси болалар паркларида, болалар
боғчаларида, турар жой микрорайон болалар майдончаларига
қурилиши мўлжалланган. Лойиҳа битта ёпиқ уйча тўрт тарафида
зиначлари мавжуд зиналар орқали чиқиб сирпаниб тушишга
мўлжалланган. Тўртта зина олдида эса тулки хайкали ўрнатилган.
Доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа
қисмида фасад ва перспектива кўрилиши атроф муҳити билан
кўрсатилган. Пастки қисмида план, бош план ва қирқим
кўрсатилган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган. Лойиҳани
графикини ифода этилиши яхши ифода этилган. Танланган ранглар
муганосиблигига эришилган. Ёзувлари ҳам лойиҳага мос танланган.
Талаба қўйилган барча талаблар бажарилган. Лойиҳа барча талаб-
ларга жавоб беради.

Дам олиш жойи

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Ҳалилов Ф.

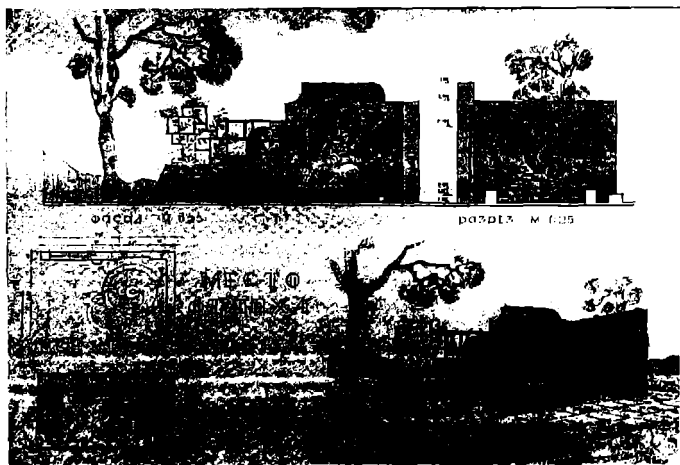
Дам олиш жойи ўзига хос ҳал этилган. Дам олиш жойи ёғоч ва тошдан қурилган. Дам олиш жойини болалар паркларига қурилиши мўлжалланган. Ёғочга ишлов бериб ховузча ва пахта деворга ташкил этилган. Лойиҳа доскага горизонтал жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад ва қирқим жойлаштирилган. Пастга план, бош план, перспектив кўриниш жойлаштирилган. Лойиҳанинг график ифода этилиши бироз конструктив чизмага ўхшаб қолган. Майин, нафис ифода этилмаган. Пандаги дарахтлар биринчи планга чиқиб қолган.

Ёзувлари ҳам бироз қўпол ёзилган. Умуман вазифа талабларга жавоб беради.

Дам олиш жойи

Раҳбар: Манакова В.Н.

Талаба: Муҳаммадиев Б.

Дам олиш жойи парк, хиёбон ёки болалар парки ёки хайвонот боғларида қурилиш мўлжалланган. Декоратив девор гиштдан терилган уни олдида унча катта бўлмаган айлана шаклидаги фаввора унинг ўртасида эса табиий тошлар терилиб унинг ўртасига керамик кўзалар ўрнатилган биттаси тикка ҳолда иккитаси эса ётқирилган ҳолда ўрнатилган. Кўзанинг ичидан сув чиқиб туради у эса сунъий шаршарани ташкил этади. Гиштли девор давомида ёғочли панжара ташкил этилган. Фонитан олдида ўриндиқ ташкил этилган. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган.

Талаба графикадан олган билимларини, тажрибасини лойиҳа ифодасига тадбиқ эта олган. Лойиҳа бироз мураккаб, яъни бир неча элементларни бир бирига боғлаб, бир бутун композиция тузишга эришилган. Декоратив девор, фаввора, тошлар, керакли кўзалар, ёғоч панжара шуларни ҳаммасини бир-бирига боғлаб бир бутун композицион кўриниш ташкил этиш. Уларни барисини график ифодалаш талабадан махорат, билим талаб қилади. Талаба лойиҳани график ифодалашда ранглардан унумли фойдаланган. Лекин баъзи бир жойларида бироз бўрттириб, меъёридан сағал ўтказиб юборган.

Фаввора атрофига ўриндиқлар ҳам ташкил этилган. Лойиҳани ифодалаш учун антураждан унумли фойдаланилган. Фаввора ва унинг атрофи ўриндиқлар графикада тўғри ифода этилган.

Досканинг тепа қисмида фасад, қирқим, пастки қисмида эса план, бош план ҳамда перспектив кўриниш ифода этилган. Лойиҳа доскага тўғри кампановка қилинган. Лойиҳани график ифодалаш учун танланган ранглар муносиблигига эришилган. Лекин фасадда кўзани кўрсатиш учун танланган ранглар бироз тўқлашиб кетган, қирқимда эса тошлар билан кўза ранглари тўқлашиб кетган. Умуман лойиҳа тўлиқ бажарилган. Талабларга жавоб беради.

Соябон лойиҳаси жуда енгил конструкцияли қилиб бажарилган. Очиқ зонтикни эслатувчи формадан иборат. Соябон тагида ўриндиқ ташкил этилган.

Соябон марказида эса фонтан ташкил этилган. Ушбу соябон хиёбонларга, паркларга, ўрнатилиши мўлжалланган. Соябонни график ифода этиш учун танланган ранглар бир-бири билан боғланган.

Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад ва қирқим пастки қисмида эса перспектив кўриниш қирқим, ундан пастида бош план ва план жойлаштирилган. Ёзувлари ҳам жуда нозик ҳал этилган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган. Талаба олдида қўйилган барча талаблар бажарилган.

Талаба Хамрокулов А. лойиҳалаш учун керакли бўлган композиция асослари, графика фанларини ўзлаштира олганини намоиш этган. Хамрокулов А. эркин фикрлай олади. Лойиҳа ғояси, замонавий қурилиш материалларидан унумли фойдаланган ҳолда, эркин, нозик, замонавий ҳал этилган.

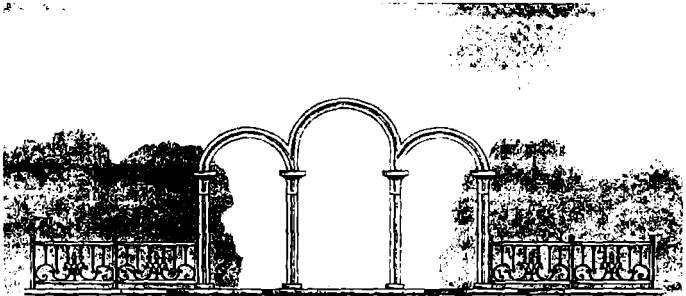
Лойиҳани график тақдим этилиши, танланган ранглар, чизма нисбатлари, кишини ўзига жалб этади. Лойиҳани ифодалашда тарз кўринишига катта эътибор берган. Перспектив кўринишга ҳам кўп эътибор берилган иккинчи планда кўрсатилган.

Тарзни ифодалаш учун рангларда унумли фойдаланилган. Лойиҳани атроф муҳитини ифодалаш учун антураждан тўғри фойдаланилган. Танланган дарахтлар лойиҳа нисбатлари, формаларига ҳалақит бермайди. Аксинча уларни тўлдиради.

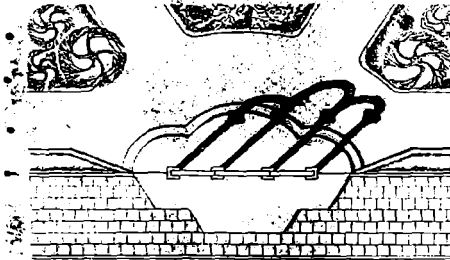
Паркка кириш жойи

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

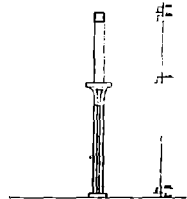
Талаба: Алимджанов Р.

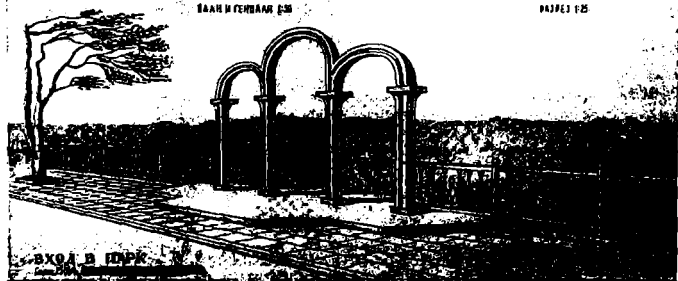
НАСАА 1:25

НААН И ГЕНПЛАН 1:25

НАЗРЕЗ 1:25

ВХОД В ПАРК

Паркка кириш жойи. Парк турли хилда бўлиши мумкин. Ботаника боғи бўлиши мумкин, болалар парки бўлиши мумкин.

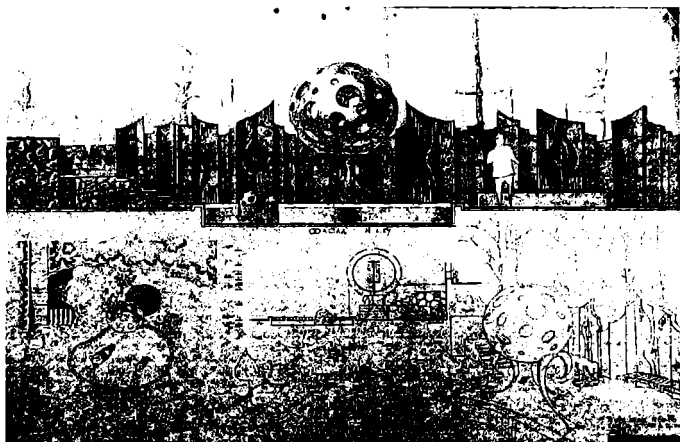
Ушбу паркка кириш жойи тўртта устун арка билан бирлаштирилган, устун таги платоформага эга. Устунлар атрофи металл панжаралар билан давом эттирилган. Лойиҳа жуда енгил нозик бажарилган.

Лойиҳа тушда график усулда бажарилган. Лойиҳа вертикал ҳолатда бажарилган. Лойиҳа доскага тепа қисмида фасад атроф муҳити билан бирга кўрсатилган. Пастки қисмида план бош план бирга ифода этилган, қирқим, пастки қисмида эса перспектив кўриниш атроф муҳити билан ифода этилган. Лойиҳа ёзувлари ҳам лойиҳага хос мосланган. Ёзувлар ҳам лойиҳани тўлдириб туради. Лойиҳа доскага тўғри кампановка қилинган. Талаба олдига қўйилган барча талаблар бажарилган.

Дам олиш жойи

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Торасенко Г.

Дам олиш жойи паркнинг ичида жойлашган. Декоратив девор олдида фантан ташкил этилган. Дам олиш жойи рельефда жойлашганлиги учун тепага чиқиш жойи зина ҳам ташкил этилган. Декоратив девор рангли керамик деталлар билан безатилган. Фонтан ҳам метал пластиналарга ўрнатилган.

Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад атроф муҳити билан кўрсатилган. Досканинг пастки қисмида план, бош план ҳамда перспектив кўриниш атроф муҳити билан кўрсатилган.

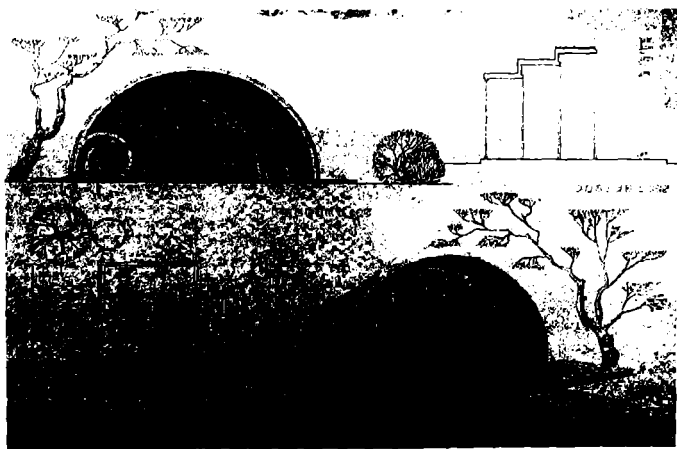
Лойиҳа доскага жуда яхши кампановка қилинган.

Лойиҳа графикаси жуда яхши туш билан жуда нозик бажарилган фасадни ифода этиш учун ранглар жуда ҳам мутаносиблигига эришилган. Умуман олганда лойиҳа тўлиқ талабга жавоб беради.

Дам олиш жойи

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Убайдуллаев И.

Дам олиш жойини ташкил қилиш учун «ракушкани» эслатувчи форма танлаб олинган. Ракушка девори рангли мозоика билан безатилган.

Лойиҳа жуда нозик дид билан тасвирланган. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг юқори қисмига фасад, қирқим, пастки қисмига эса план, бош план, ҳамда перспектив кўриниш тасвирланган.

Лойиҳа графикаси тўғри ҳал этилган. График ифода этиш учун танланган ранглار мутаносиблигига эришилган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган, ортиқча чизиклар, ортиқча антуражлардан ҳоли. Лойиҳа ёзувлари ҳам бутун бир композицион birlikни ташкил этган.

Умуман лойиҳа талабга тўлиқ жавоб беради. Талаба олдида қўйилган вазифа «аъло» даражада бажарилган.

Талаба Убайдуллаев И. графика, композиция, рангтасвир, расм фанларини яхши ўзлаштираётганлигини намойиш этган. Чунки лойиҳа графикаси ўзига ишонч билан, эркин ифодалаган. Ракушкани эслатувчи мозаика билан безатилган.

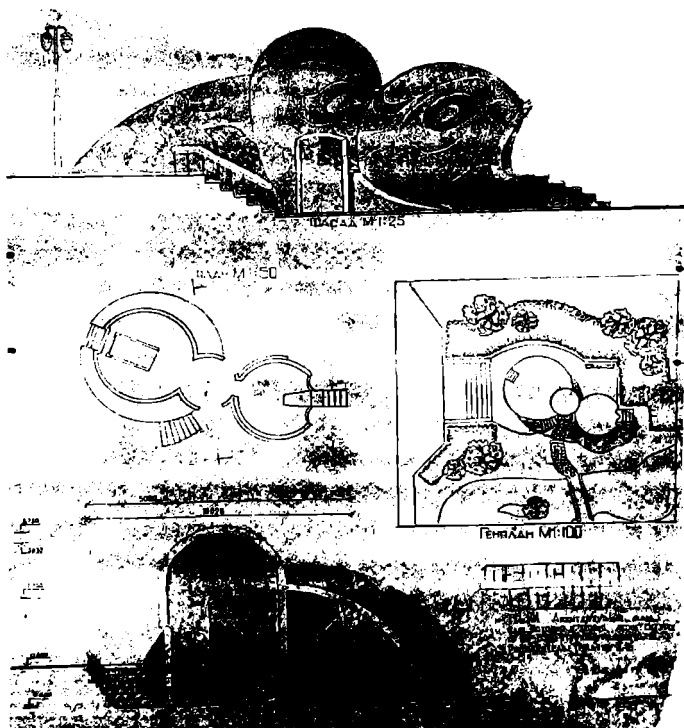
Мозаикани ифодалаш учун танланган ранглар бир-бири билан мутаносиб танланган. Танланган ранглар тарқоқ эмас, балки бир бутунликни ташкил этади. Лойиҳада бирор бир ортиқча, ранг, чизик йўқ. Лойиҳа ҳақиқий “мўжаз” кичик меъморий шаклни ташкил этади.

Лойиҳани ифода этишда тарз, перспектив кўриниш биринчи планда кўрсатилган. План, бош план, қирқим чизмалари эса иккинчи планда кўрсатилган.

Болалар ўйин майдончаси

Раҳбар: Пўлатов Х.Ш.

Талаба: Тўймурадов Д.

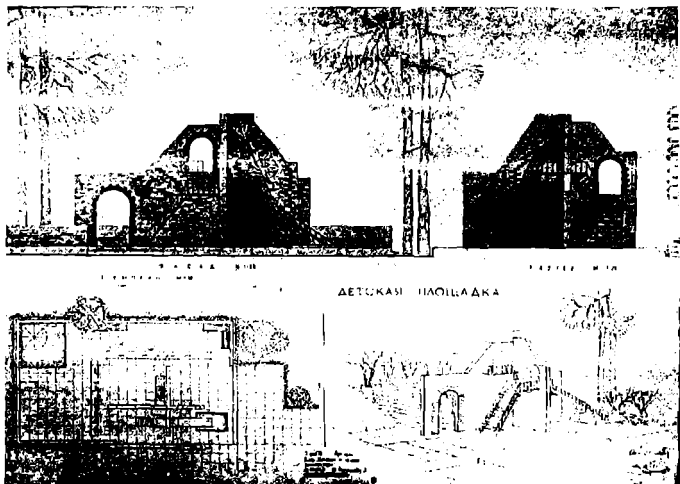

Болалар ўйин майдончаси учун балиқ шаклидаги шакл танлаб олинган икки шакл ўртаси ярим айлана шакли билан бирлаштирилган. Балиқ оғзига зина орқали чиқиб, сирпаниб тушишга мўлжалланган. Икки айлана бирлашган жойда эшик ўрнатилган. Эшикдан чиқиб зина орқали иккинчи шаклга чиқилади. Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад тасвирланган. Пастки қисмида план, бош план пастки қисмида эса қирқим, перспектив кўриниши билан тасвирланган. Лойиҳани график усулда ифодалаш учун турли ранглардан фойдаланилган. Турли ранглар эса бир-бири билан уйғунлигига эришилган. Умуман олганда доскага лойиҳа яхши кампановка қилинган. Талаба олдида кўйилган барча талаблар бажарилган.

Болалар дам олиш майдончаси

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Бризжукова Э.

Болалар майдончаси гишт билан металдан қурилган зина орқали чиқиб, сирпаниб қумга тушилади. Болалар майдончаси болалар боғчаларига, болалар паркларига, турар жой микрорайонларига қуришга мўлжалланган.

Доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад, ён фасад, пастида эса план бош план биргаликда перспектив кўриниш атроф муҳити билан бирга кўрсатилган. Лойиҳа график усулда яхши кўрсатилган. Лойиҳани график усулда ифода этиш учун яхши бир-бири билан боғланган ранглар танланган. Туш билан ҳам яхши ишланган. Ёзувлари ҳам яхши танланган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган. Талаба олдига қўйилган барча талаблар бажарилган.

Фаввора

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Мельникова Н.

Фаввора паркларга, хиёбонларга, майдонларга қурилиши мўлжалланган. Фаввора лойиҳаси классик кўринишда ҳал этилган. Фаввора лойиҳасини график усулда ҳал қилиш учун бир хил ранг танлаб олинган. Фасад билан, перспектив кўриниш бир хил рангда ифода этилган, қирқим, бош план бир хил тушда ифода этилган.

Талаба Мельникова Н. графика, композиция, рангтасвир, расм дарсларини яхши ўзлаштира олаётганини намойиш эта олган. Юқорида айтиб ўтганимиздек «Графика» фанида жуда кўп усуллар мавжуд. Талабалар ўзларига ёққан, ўзлари бажара оладиган усуллардан фойдаланадилар.

Ушбу лойиҳа ҳам ўзига хос тарзда ифодаланган. Лойиҳани ифодалашда бир хил рангдан фойдаланилган. Лойиҳани ифодалашда антураждан унумли фойдаланилган. Танланган дарахтлар фасаднинг кўринишига ҳалақит бермайди. Фаввора атрофи, майдони графикаси таббий кўриниш касб этади.

Лойиҳани ифодалашда тарз билан, перспектив кўриниш биринчи планда ифода этилган. Қолган чизмалар эса иккинчи планда ифода этилган. Талаба Мельникова Н. дастлабки мустақил лойиҳасини аниқ тўғри бажара олган.

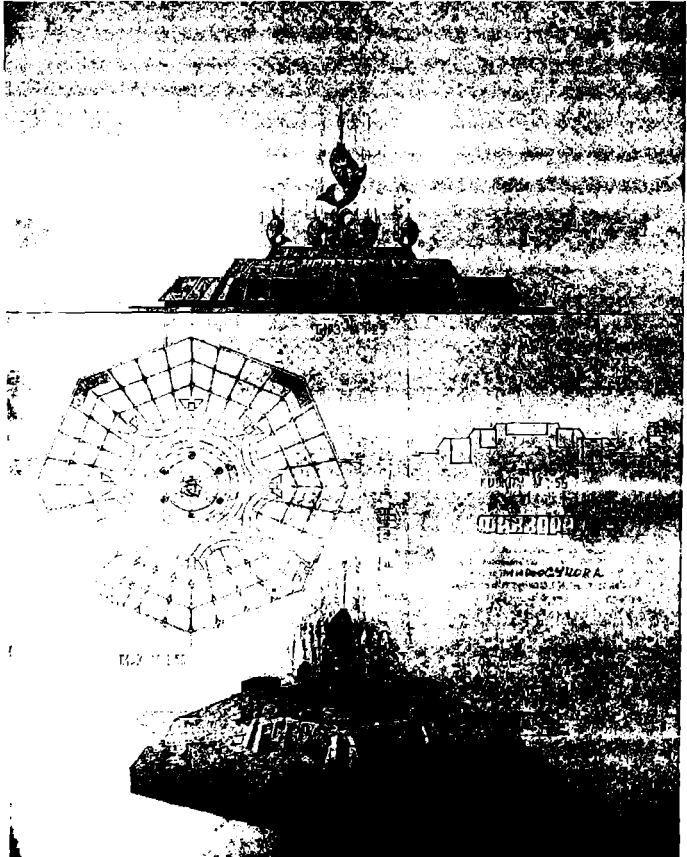
Лойиҳа доскада горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад, қирқим, пастки қисмида эса план, бош план биргаликда перспектив кўриниш атроф муҳити билан биргаликда кўрсатилган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган.

Лойиҳа ёзувлари ҳам лойиҳага мос танланган. Талаба олдига қўйилган барча талаблар бажарилган.

Фаввора

Раҳбар: Мирюсупова М.Х.

Талаба: Мухторходжаев С.

Фаввора лойиҳаси паркларга, хиёбонларга қурилиши мўлжалланган. Фавворалар қурилиши енгил табиий қурилиш материалларидан иборат бўлган.

Фаввора лойиҳаси паркка қуришга мўлжалланган. Парк территориясидаги очиқ майдонга саккиз қиррали майдон танлаб олинди. Тўрт томонида ўринлиқ ташкил этилган. Саккиз ярим айлана шакл, унинг ўртасида эса иккита айлана шакл ташкил этилиб, унинг ўртасида эса балиқ, унинг атрофида балиқчалар ўрнатилган.

Талаба Мухторходжаев С. графика, композиция, рангтасвир, расм фанларини яхши ўзлаштира олганини кўрсатади. Фаввора лойиҳаси ўзига хос оригинал ҳал этилган. Унинг асоси саккиз қиррали майдонга ўрнатилган. Унинг ўртасида балиқ ва майда балиқчалар ўрнатилган график усулда яхши ифодаланган.

Талаба антураждан ўрнида фойдаланган. Лойиҳада ортиқча бирор-бир чизик ёки поўрин тасвирланишни учратмайсиз. Лойиҳа шаклига мос дарахт, ўсимликлар ўринли чизилган. Лойиҳада фасад билан перспектива кўринишига урғу берилган. Биринчи планда фасад ва перспектива кўриниши, иккинчи планда эса план, бош план, қирқим ифодаланган.

Лойиҳани ифодалаш учун ранглар, композицион ечими, антуражи тўғри ҳал этилган. Фаввора ўрнатилган балиқ ва балиқчалар нисбатлари мутаносиблигига эришилган.

Лойиҳа вертикал ҳолатда жойлашган. Досканинг тепа қисмида фасад, пастки қисмида план, қирқим пастидида перспектив кўриниш атроф муҳити билан бирга ифода этилган.

Лойиҳани график усулда ифода этиш учун танланган ранглар мутаносиблигига эришилган. Талаба олдида қўйилган барча талабларга жавоб беради.

2-ТОПШИРИҚ

«Ички маконга эга аниқ конструкцияли ва мураккаб функцияга эга кичик меъморий шакллар» ни лойиҳалаш

1. Дўкончалар.
2. Музқаймоқ ва салқин ичимликлар қахвахонаси.
3. Дала ҳовли учун уй.
4. Чойхона, бирор бир маҳала учун мўлжалланган кичик чойхона.
5. Шох бскал — унча катта бўлмаган районлараро.
6. Овчилар уйи ёки балиқчилар уйи.
7. Гул дўкони ва бошқалар.

Бу топшириқларни бажаришда талаба 1-босқичдаги фанлардан ўрганган билимлари яъни: «меъморий лойиҳа», меъморий композиция ва меъморий графикадан унумли фойдаланган ҳолда ва улардан фарқли ўлароқ мустақил лойиҳалашга қадам босади. Ана шунинг учун бу топшириқларда иложи борича онсоироқ, тўғрироғи талаба фикрлаши учун қулайроқ мавзулар танланган. Ҳаммамизга маълумки, ҳар бир соҳа ва ҳунар бўйича ўқишдан ва ўрганишдан асосий мақсад, ана шу олган билимни ёки ўрганган ҳунарини ҳаётга тадбиқ қила олишдир.

Демак, талабалар ҳам биринчи босқичдан ҳаётда, ишда учрайдиган тўсиқ ва муаммоларга ўрганиб боришлари керак. Ана шундан келиб чиққан ҳолда бу вазифаларни қуйидаги тартибда ўзлаштириш мақсадга мувофиқ деб топдик.

Одатда ҳар қандай иш юритиш қуйидаги оддий тизим орқали олиб борилади.

Буюртмачи ҳар қанақанги иморатнинг лойиҳасини буюрган-да, у хоҳ катта хоҳ кичик бўлсин, бундан катъий назар биринчи ўринда қурилманинг аниқ жойини беради. Иккинчидан ана шу қурилмага қурилиш ашёлари бўйича қандай имконияти борлигини айтади.

Учинчидан буюртмачи ҳаттоки қурилманинг тахминан қандай катталиikka ва қандай кўринишга эга бўлишини ҳам айтиб ўтади. Меъморнинг вазифаси юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, ўз истеъдодини ишлатиб, ажойиб иншоот яратиш керак бўлади. Шунинг учун бу топшириқлардан биринчи қилинадиган иш, талаба ўқитувчи билан бирга у ёки бу учун бирон бир аниқ жой танлайди. Танланган жойга ва берилган мавзуга қараб талаба гоё ўйлангандан бошлайди. Кейин бўлажак қурилманинг ҳажм-фазовий муштараклигини топишга киришади. Булардан ташқари қуйидаги вазифаларни бажариш мақсадга мувофиқ бўлади: бош тарх, тарх ва тарзларни параллел равишда ёки бир вақтнинг ўзida қоғозда эскиз сифатида акс эттириш керак. Бир вақтнинг ўзida у лойиҳанинг композицион ва конструктив жиҳатларини ҳам ҳисобга олиб чизиши керак. Албатта ҳудди ана шу вазифалар билан бир қаторда иншоотнинг қурилиш ашёларини ҳам унутмаслиги керак. Ва охири ҳамда энг устивор вазифа бу иншоот — инсон учун, унга хизмат қилиши учун яратилиши кераклиги боис у энг аввало ана шу инсонга қулайлик яратишдан иборатдир.

Юқорида келтирилган топшириқларни қайси бири бўлишидан катъий назар лойиҳалаш жараёни уч босқичдан иборат бўлиб, биринчи босқичдан танланган жойга қараб гоё ўйлаш, иккинчи босқичда ана шу гоёни эскизлаш, яъни гоёни қоғозга қоралама услубда тушириш ва клаузура қилиб топшириш, учинчи

босқич — у ёки бу ўлчамдаги тахтада бажарилади. Қаламда бажарилган вазифа қўйидаги шартларга боғлиқ яъни: унинг ғоясига, шакл—шамойилига ва нихоят ўлчамларига боғлиқдир.

Лойиҳани тахтада қўнгилдагидек жойлаштирилгандан сўнг унинг қандай вазифалигига қараб ва қанақа чиққанлигига қараб унга меъморий графика услуби танлаш керак бўлади.

Бу услубларга қўйидагилар киради:

1. Академик ювиш услуби.
2. Тушь графикаси услуби.
3. Акварелда бўяш услуби.
4. Аэрографика услуби.

Шуни таъкидлаб утиш керакки, тахтага жойлаштириш ҳам, меъморий графика услубини танлашни ҳам албатта талабанинг ўзи олиб боради. Бу ерда ўқитувчининг вазифаси талабага фақат тўғри йўл кўрсата билишдир.

Ички макони ва конструкцияси бор, бироз функцияси бор кичик меъморий шакл.

Биринчи топшириқни муваффақиятли топширган талабаларда энди сал мураккаброқ топшириқ бажаришга эҳтиёж сезилади. Шунинг учун ушбу топшириқда сарлавхада келтирилган мавзулар талаб қилинади. Кўриб турганимиздек талаба мустақил лойиҳалаш, яъни ҳақиқий меъмор чўққисига поғонама-поғона, босқичма-босқич унча қийналмасдан эришмоқда. Ушбу топшириққа ҳам талаба биринчи топшириқдагичалик қийналмасдан қадам босадилар. Биринчи топшириқдан фарқли ўлароқ иккинчи топшириқда бионинг функцияси, яъни вазифаси бироз мураккаблашади. Лекин талаба буни унча сезмайди. Бундан ташқари бу топшириқда бироз булсада ички макон пайдо бўлади (интерьер) ва енгил бўлсада кон-

струкция ҳам пайдо бўлади. Бу топшириқда юқоридаги вазифаларни муваффақиятли бажарган талаба лойиҳани юқори баллга топширади деб айта оламиз, уларнинг конструкциясига ҳам таъсир қилади. Буларнинг ҳаммаси эса бинонинг композициясига ташқи кўринишига ва шакли-шамоилига албатта ўз таъсирини кўрсатади.

Дўкончалар (расталар)

Ҳаммамизга маълумки Ўзбекистон ўзининг қўли гул ҳунармандлари, косиблари, чеварлари билан бутун дунёга маълум ва машхурдир.

Талабалар олдига мана шу юқорида эсга олинган ҳунармандлар учун ҳақиқий меъмор сифатида кичик-кичик дўкончалар (расталар) лойиҳасини яратиб бериш вазифаси қўйилади. У дўкончалар қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

1. Пичоқчи дўкони;
2. Бешикчи дўкони;
3. Сандиқчи дўкони;
4. Тароқчи дўкони;
5. Чархчи дўкони;
6. Телпакчи дўкони;
7. Чегачи дўкони;
8. Тўнчи дўкони;
9. Дўппичи дўкони.

Ўзбекистон ўзининг бозорлари ва бозорларидаги расталари, дўкончалари билан машхурдир. Шунинг учун ёш меъморлар (талабаларнинг) олдига қўйилган вазифа ҳам, асосан ана шу юқорида

мисол келтирилган дўконларга профессионал меъмор нуқтаи-назаридан қараб лойиҳалаш ва иложи борица яхши шароит яратиб беришдир. Яна ана шу кичик иншоотни атроф-муҳит билан композицион жиҳатдан узвий боғлаши керак бўлади.

Ундаи ташқари талаба лойиҳани конструктив жиҳатдан тўғри ҳал қилиб, қурилиш ашёларини билиб ишлатишга ўрганиш керак бўлади.

Хоналар мажмуаси ва майдони

1. Бешикчи; сандиқчи, тароқчи дўкончалари:
  - а) ҳам устакхона, ҳам маҳсулотни сотиладиган хона 16-20м²
  - б) ёрдамчи хона 6-8м²
2. Темирчи, мисгар, пичоқчи дўконлари:
  - а) ҳам устакхона, ҳам маҳсулотни сотиладиган хона 20-24м²
  - б) ёрдамчи хона 8-12м²
3. Чегачи, пичоқ чархловчи дўкончалари: қўғирчоқ тузатувчи:
  - а) ҳам устакхона, ҳам маҳсулотни сотиладиган хона 16-20м²
  - б) ёрдамчи хона 6-8м²
4. Косиб дўкони:
  - а) ҳам устакхона, ҳам маҳсулотни сотиладиган хона 16-20м²
  - б) ёрдамчи хона 6-8м²
5. Тўн, дўппи, қийиқчалар қўшма дўкони: 24м²
6. Журнал, рўзномалар дўкони 8-10м²
7. Ҳар-хил патталар дўкони 6-8м²

Булардан ташқари талаба кўзда тутилмаган яна бошқа дўкончалар таклиф қилишлари мумкин.

Музқаймоқ ва салқин ичимликлар қаҳвахонаси

Ўзбекистонда иссиқ иқлим шароитидан келиб чиқиб, талабаларга юқоридаги вазифани бериш жоиз деб топилди. Музқаймоқ қаҳвахонасини лойиҳалаш учун асосан шаҳар ва туман марказлари ёки болалар боғлари, ҳисбонларга яқин жойларни тавсия этилади. Музқаймоқ қаҳвахонаси лойиҳаланадиган ер, талаба томонидап яхпилаб ўрганилади. Танланган ер ҳисбонми, истирохат боғими, ўша ернинг атроф-муҳити билан, ҳажм-фазовий композицион тузилишини узвий боғлай олиш билан бир қаторда конструктив жиҳатдан тўғри ҳал қилиниши ҳамда қурилиш ашёларини тўғри танлай билиш ва ғояни қоғозда тўла акс эттириш лозимдир.

Музқаймоқ қаҳвахонасини, унча катта бўлмаган ҳамда функцияси содда бўлган иншоот бўлиб, конструктив жиҳатдан унча қийин бўлмаслиги керак. Музқаймоқ қаҳвахонасини жихозлашда мозайка витраж, керамика, чеканка ёки ёғоч, металл панжаралардан фойдаланилади.

Қурилиш ашёлари ва конструкциялари

Табийий тош, ғишт, батон, металл ва бошқа кўп биз тилга олмаган ашёлардан ҳам фойдаланиш мумкин.

Хоналар мажмуаси ва майдони

1. Савдо хонаси 30-40 м² .
2. Идишлар сақлаш учун хона 9-10 м² .
3. Идиш ювиш хонаси 9-10 м² .
4. Ёзда фойдаланиладиган соябон 30-40 м².

Музқаймоқ қаҳвахонаси жойлашган боғ ёки ҳиёбон атрофи кўкаламзорлаштирилишини ва ҳар қил услубларда яъни: табиий тош, гишт, батон плиткалар, яна бошқа нарсалар билан йўлақлар жихозланиши керак.

Лойиҳада бажарилиши шарт бўлган чизмалар мажмуаси ва уларнинг миқёси

1. Бош тарх М 1:200, М 1:100
2. Тарх М 1:100, М 1:50
3. Тарз М 1:100, М 1:50
4. Қирқим М 1:100, М 1:50
5. Табиий кўриниш ёки макет

Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва бажариш услуби

Лойиҳа битта тахтада бажарилиб, унинг ўлчови 55x75 см.

Лойиҳанинг графикаси эркин услубда яъни:

1. Академик ювиш (отмивка) услуби.
2. Акварель услуби.
3. Тушь графикаси услуби.
4. Аэро-графика услуби.
5. Ва ҳатто тўртта услубдан аралаш фойдаланиш ҳам мумкин.

Лойиҳанинг асосий ўлчамлари ва белгилари.

Тархда асосий ўлчамлар ва қирқимда асосий баландликларнинг белгилари (отметка) қўйилиши керак.

Булардан ташқари лойиҳани керакли ёзувлар, тахсилгоҳнинг номи, талабанинг исми-шарифи, гуруҳи ва раҳбарнинг исми-шарифини ёзиш билан тугалланади. Бу вазифага 56 соат ажратилди.

Дала ҳовли

Дала ҳовли бу вақтинча яшаб, дам олиб кетишга мўлжалланган уй ҳисобланади. Уни «боғ ҳовли» деб атаса ҳам бўлади. Чунки бу ерга кишилар асосан ёзги таътил вақтларида келиб яшамади ва дам олишади. Бу ерда улар нафақат дам олишади, бу ерда улар ўзларининг «чорбоғлари» билан шуғулланадилар, яъни ҳовлига ҳар-хил мевали дарахтлар ўтқазилади, ҳар-хил зиравор ва ош кўкатлари экадилар ва хатто сабзавотлар етиштириб қишга консерва ҳам ёпиб оладилар.

Юқоридаги тавсияномани ҳисобга олган ҳолда хоналар мажмуаси ва майдони қуйидагича бўлиши мумкин:

- Меҳмон ёки умумий хона 15-30м²
- Ухлаш хонаси 12-16м²
- Ошхона 8-10м²
- Айвон 12-16м²
- Гараж ва хужра (ер тўлада)

Қурилиш ашёлари ва конструкциялари

Илгариги кичик меъморий шакллар лойиҳасидан бу ўзининг конструкцияси билан фарқ қилади, яъни: бу ерда энди анча стилган конструкциялар ишга тушади. Масалан, бу ерда деворлар пахса, ништ ва синчли ҳам бўлиши мумкин ёки шифтларга замонавий бетон плиткалар билан бир қаторда ўзимизнинг тўсин-тоқиларни ҳам ишлатса бўлади. Демак, биз замонавий қурилиш ашёлари билан бир қаторда маҳаллий ашёлар ва конструкциялардан ҳам унумли фойдаланишимиз керак.

Лойиҳада бажарилиши шарт бўлган чизмалар мажмуаси ва уларнинг миқёси

1. Бош тарх М 1:200, М 1:100
2. Тарх М 1:100, М 1:50
3. Тарз М 1:50, М 1:25
4. Қирқим М 1:100, М 1:25
5. Табиий кўриниш ёки макет

Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва унинг бўйиш услуби

Лойиҳа битта тахтада бажарилади, унинг ўлчови 55x75 см. лойиҳанинг графикаси эркин услубда яъни:

1. Академик ювиш (отмивка услуби).
2. Акварел услуби.
3. Тушъ графикаси услуби.
4. Аэро-график услуби.
5. Ва хатто тўртта услубдан аралаш фойдаланиш ҳам мумкин.

Лойиҳанинг асосий ўлчовлари ва белгилари

Тарҳда асосий ўлчовлари ва қирқимда асосий балангликларнинг белгилари (отметка) қўйилиши шарт. Бундан ташқари лойиҳани керакли ёзувлар яъни таҳсилгоҳнинг номи, талабанинг исми шарифи, гуруҳ ва раҳбарнинг исми шарифини ёзиш билан тугалланади.

Озчиликка мўлжалланган кичик чойхона

Бундай чойхоналар берилишига қараб маҳалла марказларида, ярмаркаларда, гузар масжидларини ёнида кичкина бозорчаларда, истироҳат боғларида ва бошқа кўп ерларда бўлиши мумкин. Бу ерда талаба ўқиш давомида «меъморий композиция» асослари фанидан олган билимларини ишлата билишлари керак бўлади. Чунки

лойиҳанинг ғоясини топишда ва уни атроф муҳит билан композицион жиҳатдан боғлаш учун ана шу билимлар шубҳасиз керак бўлади. Бу лойиҳа, талабалар композицион ва бадий жиҳатдан, миллийлик ва замонавийлик жиҳатдан жуда катта имкониятларга эгадирлар. Чунки чойхона иморат сифатидатабиатан ўзининг функционал ҳамда ички имкониятларига бойдир.

Қурилиш ашёлари ва конструкцияси

Бу ерда бетон, темир, гишт ёғоч конструкциялар билан бир қаторда маҳаллий ашёлар ва конструкциялар ишлатилиши мумкин. Масалан: пахса, синч ва бошқалар. Безак ва сувоқ ишларида ганч, тупроқ, глазуранган сопол плиткалар ва бошқалардир.

Хоналар мажмуаси ва майдони

- Қишки хона 30-40 м²
- Айван 30-40м²
- Самавархона 10-12м² (мойка билан)
- Хужра 12м²

Лойиҳада бажарилиши шарт бўлган чизмалар мажмуаси ва уларнинг миқёси

1. Бош тарҳ М 1:200, М 1:100
2. Тарҳ М 1:100, М 1:50
3. Тарз М 1:100, М 1:50
4. Қирқим М 1:100, М 1:50
5. Табиий кўриниш ёки макет

Лойиҳанинг тахтада жойлашиши ва бажариш услуби

Лойиҳа битта тахтада бажарилади, унинг ўлчови 55х75 см. лойиҳанинг графикаси эркин услубда яъни:

1. Академик ювиш (отмивка услуби).
2. Акварел услуби.

3. Тушъ графикаси услуби.
4. Аэро-график услуби.
5. Ва хатто тўрттала услубдан аралаш фойдаланиш ҳам мумкин.

Лойиҳанинг асосий ўлчовлари ва белгилари

Тархда асосий ўлчовлари ва қирқимда асосий баландликларнинг белгилари (отметка) қўйилиши шарт. Бундан ташқари лойиҳани керакли ёзувлар яъни таҳсилгоҳнинг номи, талабанинг исми шарифи, гуруҳ ва раҳбарнинг исми шарифини ёзиш билан тугалланади.

Бу вазифага 56 соат ажратилади.

Овчилар ва балиқчилар уйи

Ўзбекистон шаройида овчилар уйи асосан тоғларда уларнинг ёнбағрларидаги ўрмонларда бўлиши мумкин. Бундай уйларни лойиҳалашда албатта жойнинг шаройитига катта этибор беришга тўғри келади ва ҳеч қандай қулайликлар, яъни коммуникациялар йўқ бўлса ҳам иложи борича, уйнинг ичида яхши қулайликлар яратиб бериш керак бўлади. Чунки бундай ерларда шаройит оғир бўлади ва яқин атрофда аҳоли яшайдиган жойлар бўлмайди.

Балиқчилар уйи эса асосан катта қўл, денгиз ва дарё бўйларига жойлашади ва бу ерда ҳам юқорида айтилган шаройитларни ҳисобга олиб лойиҳалаш лозим бўлади.

Илгариги иккита топшириқдан фарқли ўлароқ бу топшириқда ва айнан шу лойиҳада унинг функцияси анча мураккаброқдир. Атроф муҳит ҳам анча бошқача, яъни иморат асосан табиат қўйнига лойиҳаланади. Демак бу кичик меъморий шаклларда талаба иморатнинг функционал-технологик томонидан бироз қийналиб лойиҳаласа, унинг ўраб турган атроф муҳит бепаёнлиги, талабанинг ижод қилишга, ниҳоятда қизиқ лойиҳалар яратишга, катта имкониётлар яратиб беради. Албатта бу ерда ҳам талаба иморатни атроф

мухит билан композицион жиҳатдан фазовий-ҳажм боғлиқлигини топиши керак.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда бу кичик меъморий шакллар қуйидаги хоналардан иборат бўлиши мумкин:

1. Умумий ва ухлаш хонаси бирга 20-30 м²
2. Ошхона ёки ўчоқхона 10-12м²
3. Айвон 16-20м²
4. Хужра 10-12м²
5. Гараж ёки жувозхона (от арава)

Илова юқорида келтирилган хоналарнинг бир қисmini ертўлага жойлаштириш ҳам мумкин.

Қурилиш ашёлари ва конструкциялари

Бу ерда албатта маҳаллий қурилиш ашёларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир, яъни ёғоч ва табиий тош тупроқ.

Иккинчи топшириқни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Кичик функцияли, ички маконга эга, конструкцияли кичик шакллар нималардан иборат ?
2. Иккинчи топшириққа қандай вазифалар киради ?
3. Лойиҳанинг бажарилиши тартибини қандай вазифа ва талаблар ташкил этади ?
4. Лойиҳа таркиби қандай чизмалардан иборат ?
5. Лойиҳа қандай нисбатларда бажарилади ?

Иккинчи топшириқда учрайдиган таянч сўзлар:

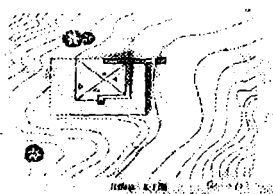
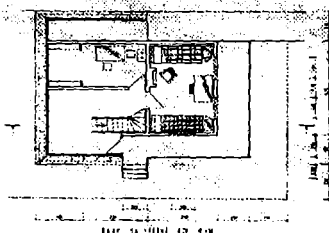
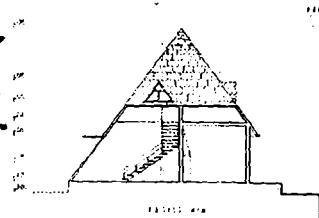
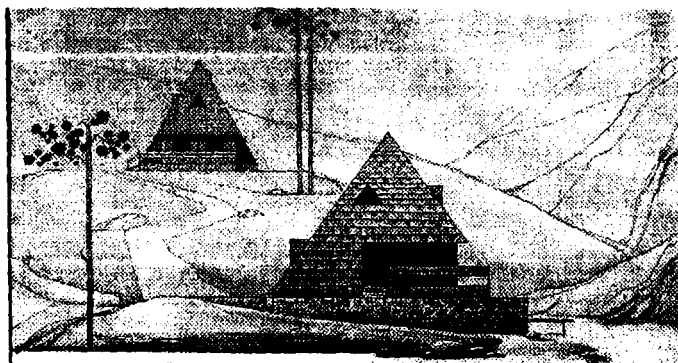
Модулор, техник чизма, ишчи чизма, модель, макет, фазо, муҳит, функция.

БАЖАРИЛГАН ЛОЙИХАЛАР ТАҲЛИЛИ

Балиқчи уйи

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Валиева З.

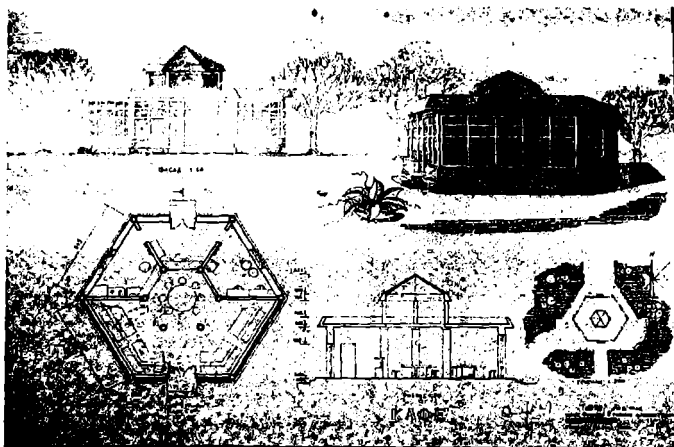
Балиқчи уйи рельефли тоғли сув бўйида жойлашган.

Балиқчилар уйи сув бўйида вақтинча келиб балиқ тутиб, уни қуришиб яъни дудлаб олиш учун мўлжалланган мўъжаз уйча ҳисобланади. Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига узоқда фасад ён фасад атроф муҳити билан ифода этилган. Пастки қисмида эса қирқим, план ундан пастда эса перспектив кўриниш ва бош план жойлаштирилган. Лойиҳа график усулда жуда яхши бажарилган. Лойиҳани график усулда фасад ва перспектив кўринишни ифода этиш учун танланган ранглар жуда ҳам бир-бири билан боғланган ранглар билан ифода этилган қолган чизмалар тушда ифода этилган. Ёзувлар ҳам яхши танланган. Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган. Талаба олдида қўйилган барча талаблар бажарилган. Лойиҳа барча талабларга жавоб беради.

Музқаймоқ қаҳвахонаси

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Абдул-Ғани

Музқаймоқ қаҳвахонаси планда олти қиррали қилиб лойиҳаланган. Олти қирра марказида туртиб чиққан фонар мавжуд. Музқаймоқ қаҳвахонаси ёпиқ хоналардан иборат. Агар очиқ хонаси яъни ёзги зали мавжуд бўлганда мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бизнинг ёзги шароитимизда паркларда, хиёбонларда жойлашган музқаймоқ қаҳвахонаси очиқ хона бўлгани яхши бўлар эди. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган.

Досканинг тепа қисмида фасад ва перспектив кўриниши атроф муҳити билан кўрсатилган. Пастки қисмида план, қирқим, бош план жойлаштирилган. Лойиҳани график усулда ифодалаш учун бир хил ранг яъни кул ранги танланган. Қолган чизмалар эса туш графикасида бажарилган.

Талаба музқаймоқ қаҳвахонасини бироз Ўзбекистон иқлимига мос равишда мойилламаган. Музқаймоқ қаҳвахонасига асосан ёзги фаслда кўпроқ кишиларни, истеъмолчиларни ўзига жалб қилади. Музқаймоқ ва салқин ичимликлар таъовул қилишга келувчилар ёз фаслида ёпиқ хонада ўзларини бироз ноқулай ҳис қиладилар.

Музқаймоқ қаҳвахонаси асосига 6 қирра танлаб олинган. Музқаймоқ қаҳвахонаси лойиҳасини ифодалашда талаба асосан перспектив кўриниш билан фасад кўринишини биринчи планда тасвирлаган. Иккинчи планда эса план, қирқим, бош план чизмалари акс эттирилган.

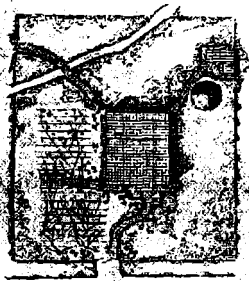
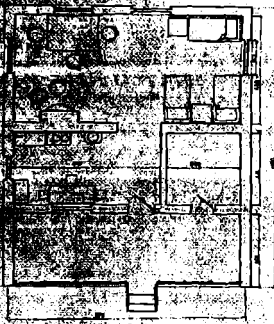
Лойиҳани ифодалаш учун фақат бир хил рангдан фойдаланган қаҳвахона нисбатлари мутаносиблигига эришилган. Танланган аниқ тураж меъморий илшоотни кўринишига ҳалақит бермайди.

Умуман талаба олдида қўйилган барча шартлар бажарилган.

Дала ҳовли

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Джалилова Н.

ПЕЧАТНИК М.У.С.О

ДАНИЙ
ДОМКИ

Таври: Арх. оловчен
 Кафедра: Истори и педагог
 Архон

Воплощение: А.А. А.А.
 Д.А. А.А.

ПЕЧАТНИК М.У.С.О

Дала ҳовли лойиҳаси шаҳар ташқарисида оз вақтда келиб дам олиб кетиш учун мўлжалланган уй ҳисобланади.

Ушбу дала ҳовли рельефли тоғли жойда қурилиши мўлжалланган. Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад ва перспектив кўриниш атроф муҳити билан ифодаланган.

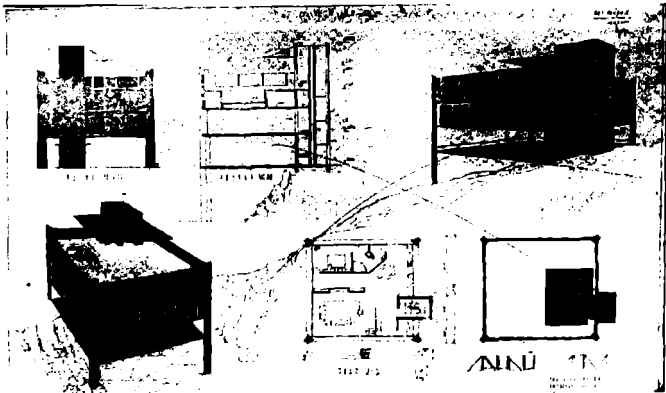
Пастки қисмида эса план, бош план қирқим, пастки қисмида эса қирқим ва лойиҳа ёзувлари тасвирланган. Умуман доскага яхши кампановка қилинган. Лойиҳа оқ-қора график усулда ифода этилган. Ранглардан холи. Лойиҳани ифода этишда бир оз хатоликка йўл қўйилган у ҳам бўлса перспектив кўриниш каттароқ қилиб пастда кўрсатиш мумкин эди.

План эса кичикроқ қилиб кўрсатиш мумкин эди. Ушбу камчиликлар бартараф этилганда лойиҳа аъло даражада бажарилган дейишимиз мумкин эди. Талаба олдиға қўйилган барча талаблар бажарилган.

Дала ҳовли

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Цой Е.

Дала ҳовли тоғли районга қурилиши мўлжалланган. Тоғли, рельефли жойга лойиҳаланган дала ҳовли ўзига хос замонавий қурилиш материалларидан фойдаланилган ҳолда лойиҳаланган.

Дала ҳовли ёзда қисқа муддатда келиб дам олиш учун мўлжалланган. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад, қирқим, перспектив кўриниш жойлаштирилган.

Талаба Цой графика, композиция, рангтасвир, расм фанларини яхши ўзлаштира олишини кўрсата олган. Лойиҳа тоғли районда рельефда жойлашган. Лойиҳа графикаси кескин, ёрқин рангларда ифодаланган. Одатда перспектив кўриниш, ёки макет яшаб талаб қилинади.

Ушбу лойиҳада аксонометрик кўриниш акс эттирилган. Лойиҳа ортиқча антуражлардан ҳоли. Иншоот нисбатлари мутаносиблигига эришилган.

Лойиҳа ёзувлари ҳам иншоотга мос танланган. Одатда фасад билан перспектив кўринишга эътибор бериш керак бўлади. Уларни биринчи планда ифода этилади, қолган чизмалар яъни план, қирқим, бош план иккинчи планда ифодаланган.

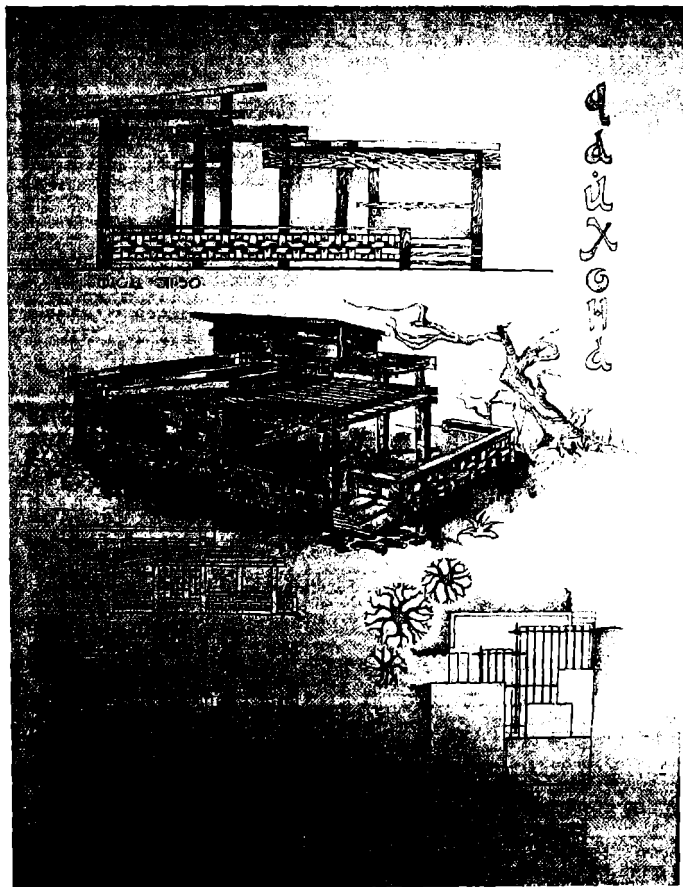
Досканинг пастки қисмида аксонометрия, план ва бош план жойлаштирилган. Лойиҳа бироз кескин рангларда бўялган. Доскага яхши кампановка қилинган. Планиш обводка қилинганда дсвор қалинликлари туш билан бўялиши керак эмас эди.

Умуман олганда лойиҳа талабга жавоб беради. Талаба олдига қўйилган талаблар барчаси бажарилган.

Чойхона

Раҳбар: Асқарова Д.А.

Талаба: Борунов И.

Лойиҳа гоёси асосига кўра кичик маҳалла ёки паркларга мўлжалланган чойхона лойиҳаси ётади. Ушбу чойхона сув бўйида, парк территориясида жойлашган бўлиши мумкин. Конструкцияси асосан ёғочдан ишланган. Лойиҳа режасига кўра битта қишги зал ва бир неча ёзги очик, сувга тушиб турувчи айвончалардан иборат. Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад жойлаштирилган. Доска марказида эса перспектив кўриниш тасвирланган. Досканинг паски қисмида эса план, қирқим ва бош план чизилган. Лойиҳа графикаси тўғри бажарилган. Лойиҳани бажаришда ранглардан тўғри фойдаланилган. Ёзувлар ҳам шарқона, эски араб ёзувига ўхшатиб ёзилган. Умуман олганда вазифа талабга жавоб беради.

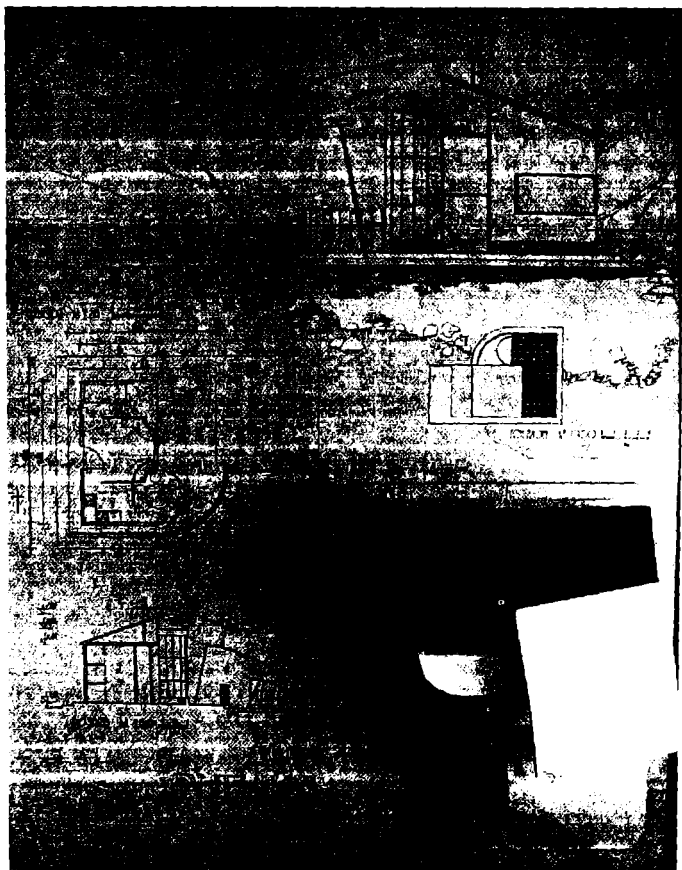
Талаба Борунов И. компазиция асослари, графика, рангтаъсир, расм фанларидан олган билимларини лойиҳа ифодасида қўллай олган. Лойиҳа доскага ўзига хос тарзда жойлаштирилган, яъни перспектив кўриниш доска марказида жойлашган. Шарқона чойхоналар Ўзбекистоннинг иссиқ иқлими шароитига мослаб лойиҳаланади, қурилади.

Борунов И. Томонидан лойиҳаланган ушбу чойхона ҳам сув бўйида яъни чойхона ярим сувга тушиб туради. Устунлар сув устида чойхонани кўтариб туради. Бу эса ўз навбатида чойхонага келиб дам олувчиларга анча қулайликлар яратади. Чойхона қурилиш материаллари ёғоч бўлган. Ёғоч фактураси, ранги яхши топилган. Лойиҳаланаётган чойхона нисбатлари мутаносиблигига эришилган. Лойиҳада асосий урғу перспектив кўринишга қаратилган. Лойиҳани ифодалашда антураждан ўринли фойдаланилган. Танланган антураж иншоотнинг кўринишига ҳалақит бермайди.

Балиқчилар уйи

Рахбар Асқарова Д.А.

Талаба Ан Н.

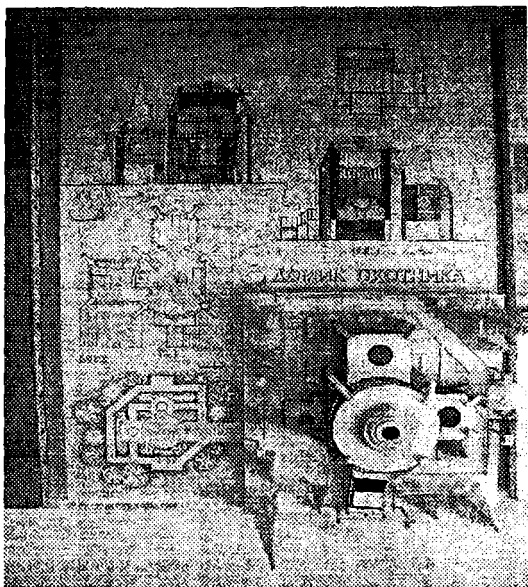
Лойиҳа ғояси асосида сув ҳавзалари, оқар сувлар, анҳорлар, денгизлар бўйларида қурилиши мўлжалланган кичик, мўъжаз ба-лиқчилар уйи лойиҳаси ётади. Лойиҳа жуда нозик, енгил кон-струкцияли қилиб ҳал этилган. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жой-лаштирилган. Досканинг тепа қисмига фасад атроф-муҳити билан бирга ҳал этилган. Қуйи қисмида план, қирқим, энг пастки қисмида эса макет жойлаштирилган. Юқорида айтиб ўтганимиздек талаба ихтиёрига қараб перспектив кўриниш ёки макет ишланади.

Лойиҳа графикаси яхши бажарилган. Ранглар тўғри танлан-ган. Ёзувлари лойиҳага мос ҳолда танланган. Вазифа тўлиқ талабга жавоб беради. Талаба ўзининг олдида қўйилган вазифани тўлиқ ба-жара олган.

Овчилар уйи

Раҳбар: Носирова Д.Р.

Талаба: Морозов С.

Лойиҳа ғояси асосида ўрмонларга мўлжалланган овчилар уйи лойиҳаси ҳал этилган. Овчилар уйи лойиҳаси талаба томонидан ўзига хос енгил конструкцияли қилиб лойиҳаланган. Лойиҳа доскада жуда яхши компановка қилинган. Доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган.

Досканинг тепа қисмида фасад план сал пастроқда қирқим, пастки қисмида план лойиҳа номи жойлаштирилган.

Досканинг қуйи қисмида эса бош план ва перспектив кўриниш атроф муҳити билан тасвирланган.

Лойиҳани тўлиқ бажаришда график ва бўёвдан тўғри фойдаланилган. Вазифа тўлиқ талабга жавоб беради. Талаба ўзи олдида қўйилган вазифани тўғри ҳал эта олган.

Толиб Морозов С. композиция, графика, рангтасвир, расм фаһидан олган билимларини ўзининг лойиҳасини ифодалашда қўлай олган. Лойиҳа доскага компакт жойлаштирилган. Лойиҳада асосий урғу макетга берилган. Фасад қисми ҳам график жиҳатдан ҳам ажратиб кўрсатилган. Лойиҳа фасади ортикча антураждан ҳоли тасвирланган.

Иншоот нисбатлари яхши топилган. Лойиҳани ифодалашда ранглардан ўринли фойдаланилган. Ён кўриниш ҳам рангда кўрсатилган. Қолган чизмалар иккинчи планда кўрсатилган. Бош план атроф муҳити билан биргаликда, аниқ кўчалар, йўллар, дарахт, ўсимликлари билан биргаликда кўрсатилган.

Лойиҳа ёзувлари ҳам лойиҳага мослаб ёзилган. Лойиҳа ғояси замонавий бино сифатида, замонавий қурилиш материаллари ёрдамида қурилишига мўлжалланган.

Дала ҳовли

Раҳбар: Носирова Д.Р.
Талаба: Яковлев Ж.

Дала ҳовли шаҳар ташқарисидаги сўлим баҳаво жойларда қисқа муддат дам олиб қайтиш учун мўлжалланган. Дала ҳовли унча катта бўлмаган асосан бигта дам олиш хонаси, ётоқхона ва ошхонадан иборат.

Ушбу дала ҳовли ўзига хос тарзда ҳал этилган. Лойиҳа доскага горизонтал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмига план бош план қирқим атроф муҳит билан жойланштирилган.

Досканинг пастки қисмида эса фасад ва перспектива кўриниши атроф муҳити билан тасвирланган. Лойиҳа графикаси жуда маҳорат билан бажарилган. Танланган ранглар уйғунлиги топилган. Лойиҳа талаба олдига қўйилган барча талабларга жавоб беради.

Талаба Яковлев Ж. композиция, графика, рангтасвир, расм фаһларидан олган билимларини ўз лойиҳасида мужассамлаштира олган. Лойиҳа ўзига хос тарзда бажарилган. Лойиҳа графикаси ҳам ажойиб ҳал этилган.

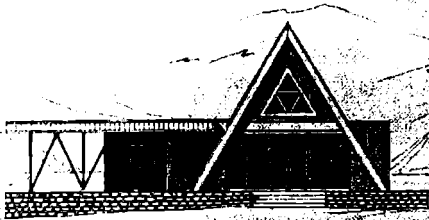
Лойиҳада асосий эътибор макетга берилган. Макетда рельефли жойни яхши кўрсата олган. Лойиҳа фасад ҳам бир-бири билан мутаносиб рангларда ифода этилган. Лойиҳада биринчи планда фасад ва перспектива кўриниши ифодаланган. Лойиҳадаги план, қирқим чизмалари иккинчи планда чизилган. Лойиҳа ғояси жуда ажойиб, ғайри табиий ҳал этилган. Замонавий ҳал этилган.

Лойиҳа одатда оқ ватманга чизилади. Яковлев Ж. сариқ рангдаги қоғозга чизган. Доскага яхши компоновка қилинган чизмаларни чизиб бўлиб, досканинг ҳаммасини бир хил рангга бўяб олган. Макетда рельефни кўрсатиш учун қоғозни ғижимлаб ифодалаган. Лойиҳа оригинал тарзда ноанъанавий тарзда талқин этилган. Талаба Яковлев Ж лойиҳа ғоясидаги барча фикрларини графикада ифодалай олган.

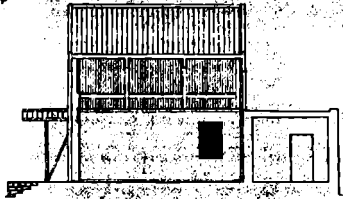
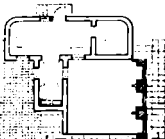
Музқаймоқ қажвахонаси

Раҳбар: Манакова В.Н.

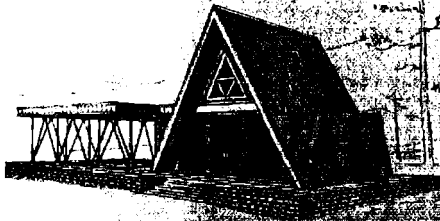
Талаба: Юнусов С.

ҚАЖАХОНА

ҚАЖАХОНА

ҚАЖАХОНА

Музқаймоқ қажвахонаси
 Қоғаз - 100 см. у тарафидан
 Қоғаз - 100 см. у тарафидан
 Қоғаз - 100 см. у тарафидан
 Қоғаз - 100 см. у тарафидан

Музқаймоқ қаҳвахонаси битта қишқи ёпиқ зал ва очиқ ёзги хонадан иборат. Лойиҳа конструкцияси енгил ёғоч ва гиштдан иборат. Лойиҳа содда ва оддий бажарилган. Лойиҳани ифода этиш учун ранглардан фойдаланилган эмас. Лойиҳа тушда график усулда бажарилган.

Лойиҳа доскага вертикал ҳолатда жойлаштирилган. Досканинг тепа қисмида фасад атроф муҳити билан ифода этилган, пастки қисмида эса план, қирқим ундан кейин эса бош план перспектив кўриниш атроф муҳити билан ифода этилган.

Лойиҳа доскага яхши кампановка қилинган. Лойиҳа ёзувлари ҳам нозик лойиҳани тўлдириб турувчи бир бутун композицияни ташкил этади. Лойиҳа талаба олдида қўйилган барча талабларга жавоб беради.

Талаба Юнусов С. композиция, графика, рангтасвир, расм фанларини ўлаштирганлигини намоиш қилган.

Музқаймоқ қаҳвахонаси Ўзбекистоннинг иссиқ иқлим шароитига мослаштирилган, яъни қишқи ва ёзги хоналаридан иборат. Музқаймоқ қаҳвахонаси лойиҳасига қараб, дарров унинг қаҳвахоналигини аниқлаш қийин.

Лойиҳа жуда примитив, содда, ташқи кўриниши жиддий тасвирланган. Бирор бир безаклардан ҳоли. Уни график ифодалашда ҳам бир-бир бўйёқлардан фойдаланиб, ранглар ҳисобига уни бироз енгил кўринишга келтириш мумкин эди.

Лойиҳа оқ-қора рангда туш билан бажарилган. Лойиҳа ёзувлари ҳам жиддий лойиҳага мос танланган. Лойиҳа нисбатлари, антураж мутаносиблигига эришилган.

ХУЛОСА

Кичик меъморий шакллар курс лойиҳаси талабаларни энг содда меъморий иншоотларни лойиҳалашни ўргатади. Талабалар эскизлар чизиш, композициядан кўпдан-кўп машқлар қилиш орқали, ижодий йўл билан бўлажак иншоотнинг лойиҳавий моделини (шаклини) яратишни ўзлаштиради. Ижодий ўзига хосликни ривожлантириш, эстетик ва бадий жиҳатларни пайдо қилиш, фазовий тарзда фикр юритишни шакллантириш, график жиҳатдан уста бўлиш, ижодий дунёқарашнинг шаклланишини таъминлаб бериш ва ҳоказо. Шуларнинг ҳаммаси меъморий лойиҳалаш фанининг асосий мақсади ва вазифасидир. Қурилиш ашёлари ва конструкциялари тўғрисида тушунча пайдо бўлади. Юқорида келтирилган «Кичик меъморий шакллар» ўзларининг функционал жиҳатлари, конструктив жиҳатлари, технологик жиҳатлари, меъморий ечимлари, тарзий ва тархий ечимлари, композицион жиҳатлари ва ҳоказо турли-туман бўлгани каби уларга ишлатиладиган қурилиш ашёлари ҳам турли-тумандир.

Ёш меъморнинг асосий вазифаси ана шу қурилиш ашёларини, иншоотнинг ўзига қараб танлай билиши ва уни жой-жойига ишлата билишидир. «Кичик меъморий шакллар» ҳақида қисқача тушунча шундан иборатки, бунда «кичик» - деган сўз, унинг бошқа иншоотларига нисбатан кичикроқ бўлганиги учун айтилган сўз бўлиб, маъно жиҳатдан ҳеч бошқа иншоотлардан қолишмайди. Яъни ҳар қандай иншоотни хоҳ у кичик бўлсин, хоҳ у катта бўлсин унинг ғоясини ўйлаб топиш керак бўлади. Бу эса осон жараён эмас. Лекин тажриба шуни кўрсатадики, «Кичик меъморий шакллар» бошқа иншоотларга нисбатан анча кичик бўлганлиги учун, унинг

лойиҳасига нисбатан камроқ вақт кетади ва биринчи қадамини ана шу топшириқдан бошлаш тўғри бўлади.

«Кичик меъморий шакллар» нинг шаҳарсозликда ўз ўрни бор. «Кичик меъморий шакллар» ни берилган жойнинг шарт-шароитига, атроф муҳитга композицион жиҳатдан узвий боғлаш меъморнинг маҳоратига билимига ва иқтидорига боғлиқдир. «Кичик меъморий шакллар» икки босқичда бажарилади. Биринчи курсни энди битирган талаба учун бирдан мустақил равишда лойиҳалаш, янги бир иншоот устида гоё ўйлаб топиш ва унинг лойиҳасини амалга ошириш қийин. Ана шунинг учун «Кичик меъморий шакллар» ни шартли равишда икки босқичда лойиҳалашади. Биринчи босқич вазифаси «Функцияси жуда ҳам содда ички маконсиз кичик меъморий шакл» ни лойиҳалаш. Буларга дам олиш жойи, булоқ ва ҳовуз атрофида дам олиш жойи, кичик кўприклар ва чархпалаклар, болалар ўйин майдончалари киради. Иккинчи босқичда «Ички маконга эга аниқ конструкциявий ва мураккаб функцияга эга бўлган кичик меъморий шакллар» ни лойиҳалашни киритиш мумкин. Буларга дўкончалар, музқаймоқ ва салқин ичимликлар қахвахонаси, дала ҳовли, озчиликка мўлжалланган кичик чойхона, овчилар ва балиқчилар уйи киради.

Меъморий лойиҳалашга ўргатиш жараёни олдий содда шакллардан бошланади, кейинчалик улар ўзларининг функционал тузилиши, ўлчамларининг катталашishi ва конструктив асосининг мураккаблашishi ва лойиҳаланаётган иншоотнинг такомиллашиб бориши билан характерланади. Шуларни ўрганган талаба тобора қурилиш амалиётига, реал лойиҳалашга кўникма ҳосил қилади. Меъморий лойиҳалаш курсида талаба олдига унча катта бўлмаган иншоотни лойиҳалаш ва функционал унча мураккаб бўлмаган па-

зифалар қўйилади, яъни конструктив содда, бош тархда эркин жойлаша оладиган иншоот бўлиши керак.

Ушбу ўқув қўлланмада талабалар учун лойиҳа ҳақида тушунча, қўникма, лойиҳалашнинг нимадан бошланиши, унинг ўлчамлари, нисбатлари ҳақида тушунчалар бериб, қурилиш материаллари ҳақида тасаввур ҳосил қилади ҳамда талабалар курс ишларидан намуналар келтирилиб, уларнинг таҳлили берилган. Дарсга кела олмаган талаба қўлланма билан танишиб, курс лойиҳасини қандай бажариш кераклиги ҳақидаги барча саволлар юзасидан тўлиқ маълумотга эга бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т: Ўзбекистон, 1998 й.
2. Викторов А.М. — «Природный камень в архитектуре», Москва: 1983 г.
3. Гинзбург В.П. — «Керамика в архитектуре», Москва 1983 г.
4. Рабинович В.И. — Книга об архитектуре, Москва, 1973 г.
5. Горбачев В.Н. — «Архитектурно-художественные компоненты озеленения городов», Москва, 1983 г.
6. Введение в архитектурное проектирование учебник для ВУЗов, М., Стройиздат 1984 г.
7. Иконников А.В., Степанов Т.П., Основы архитектурной композиции, М., Искусство 1981 г.
8. Бархин Б.Г. Методика архитектурного проектирование, М., 1982 г.
9. Архитектуравий лойиҳалаш асослари. Ўқув қўлланма, ТАҚИ., 2000 й.
10. Розикбердиев М. Кичик архитектура шакллари, Т., ТАСИ., 1995 й.
11. Наглядные альбомы студенческих работ выполненные на кафедре «Истории и теории архитектуры» ТАСИ, 1980-2002 гг.
12. Зайцев К.Т., Современная архитектурная графика М., 1981 г.
13. Методические альбомы. Зайцев К.Т., Современная архитектурная графика М., 1970 г.

№ 1154 буюртма. Формати 60×84/₁₆. Жами 50 нусха.
6,0 б.л. Ўзбекистон матбуот ва ахборот
агентлигининг “Ўқитувчи” нашриёт-матбаа ижодий уйида
чоп этилди. Тошкент, Юнусобод даҳаси,

Муродов кўчаси, 1-уй.

Қайдлар учун

2221-00